

Bases pedagògiques i metodològiques d'una escola d'art respectuosa

Treball final de Màster
De Laia Segú Artés

Art per a la transformació social, la inclusió i el desenvolupament comunitari:

Mediació Artística.

Tutora: Doctora Ascensión Moreno

Facultat de Pedagogia

Universitat de Barcelona

Agraïments

El present Treball final de Màster suposa per mi, un projecte on hi habiten els rostres de professors, familiars i amics que m'han acompanyat al llarg de tot el meu procés educatiu. Rostres amables i generosos disposats a conversar i compartir coneixements. Per tant, és just recordar i agrair a tots i totes les que han contribuït en la forma i contingut d'aquest treball.

En primer lloc, m'agradaria donar les gràcies a Ascensión Moreno, tutora del present treball i directora del Màster de Mediació Artística per presentar-me aquest àmbit de coneixement i acompanyar-me al llarg de l'execució del treball.

Seguidament, voldria agrair a les companyes del Màster l'acompanyament al llarg dels dos anys de formació. La preocupació i cura envers el grup i l'energia dipositada durant les hores compartides.

A tots els docents que han passat per la formació del Màster a oferir-nos i compartir el seu coneixement, per ampliar el camp d'aprenentatge vital i aportar el seu granet de sorra en el meu desenvolupament acadèmic i personal.

A la meva família i amics pel seu suport incondicional en totes les meves etapes i reptes vitals.

1 Índex

1. Resum	4
2 Introducció	5
3 Objectius de la investigació	7
4 Marc teòric i conceptual	8
4.1 <i>Referents educatius</i>	10
4.1.1 L'Escola Nova.....	10
4.1.2 Pedagogia llibertària	19
4.1.3 Models actuals	24
4.2 <i>Mediació Artística</i>	30
5 Mirada envers l'art	34
5.1 <i>Diverses mirades vers l'art</i>	34
5.2 <i>Educació Artística</i>	39
5.2.1 L'autoexpressió creativa o expressió lliure	39
5.2.2 La corrent reconstruccionista	43
5.2.3 Discipline-Based-Art-Education (DBAE)	45
5.2.4 Harvard Project Zero (HPZ)	47
6 Metodologia	50
7 Resultats: bases del projecte educatiu de l'escola d'art respectuosa	64
7.1 <i>Escola d'art respectuosa</i>	64
7.1.1 Principis pedagògics.....	64
7.1.2 Metodologia.....	67
7.1.3 El paper dels mestres	69
7.1.4 Organització de l'espai	70
7.1.5 Mirada vers l'art	71
8 Conclusions	74
9 Bibliografia	77

1. Resum

La present tesina traspasa la mirada respectuosa vers els infants proposada des de la pedagogia progressista al territori de l'Educació Artística.

La intenció és valoritzar l'experiència artística com a eina pel desenvolupament integral de l'infant a partir de la creació de les bases pedagògiques i metodològiques d'una escola d'art respectuosa.

A partir de la revisió teòrica de projectes educatius alternatius, la Mediació Artística i diversos corrents d'Educació Artística, es seleccionen set eixos com a criteris de classificació per tal de sistematitzar els aspectes més rellevants en la definició de l'escola d'art respectuosa.

Els resultats de la investigació esdevenen la conjunció entre les diverses propostes educatives estudiades en la creació de les bases pedagògiques i la metodologia adequada per acompanyar de forma respectuosa l'experiència artística i els processos creatius dels infants.

La implicació en la creació d'unes bases pedagògiques sòlides i una metodologia estructurada permetran el descobriment de l'experiència artística als infants, una eina valuosa tant en el camp de coneixement com a nivell de creixement personal.

2 Introducció

L'escola ha estat tradicionalment l'espai d'aprenentatge. Al llarg de la història ha anat adquirint diverses formes i emprant diferents metodologies segons la situació social i històrica de cada moment.

Per altra banda, la concepció de l'art i el seu paper en la societat, també ha anat evolucionat i variant segons el context social. En conseqüència, la forma de transmetre i ensenyar art també ha estat qüestionada i modificada.

Hi ha una llarga tradició de les escoles d'art com espais on es cultiva el desenvolupament de la sensibilitat artística en els infants i joves.

A partir de l'escola Nova en el primer quart el segle XX, hi ha un canvi fonamental en la concepció de l'educació. Aquest canvi, es basa en substituir l'educació entesa com a transmissió unidireccional de coneixement per situar a l'infant com a protagonista del seu desenvolupament i procés d'aprenentatge.

Aquest canvi de rols entre el mestre i l'infant, comporta una transformació radical de la concepció de l'educació i, en conseqüència, dels principis pedagògics, de les metodologies emprades, de l'ordenació dels espais i de les funcions dels mestres.

Així mateix, en aquesta nova manera d'entendre l'educació, es diposita una confiança en l'infant com a subjecte amb inèrcia pròpia cap al desenvolupament integral, amb potencialitats i capacitats inherents. L'acompanyament per part de d'adult serà respectuós amb el moment vital de l'infant i amb els seus desitjos i necessitats.

Diferents pedagogs de l'art, traspassen aquesta teoria a l'Educació Artística, posant a l'infant al centre del seu procés d'aprenentatge. Aquesta adaptació dona més importància al procés de creació que a la mera aplicació d'una tècnica artística concreta.

En aquest context de traspàs de la nova concepció de l'educació al terreny de l'art, que es planteja com hauria de ser una escola d'art respectuosa, objecte del present treball.

La paraula respecte prové del llatí *re spectrum*, que vol dir, tornar a mirar. És a dir, no quedar-se amb la primera mirada que fem sobre alguna cosa sinó revisar aquesta primera idea i tornar-la a mirar. Respectar vol dir tenir mirament.

Aquest treball proposa una mirada respectuosa cap als processos creatius dels infants.

L'interès que convida a realitzar aquest treball sorgeix de la vocació personal vers les arts i l'acompanyament respectuós dels processos vitals dels infants.

La meva condició tant d'alumne com de professional en contextos d'educació artística, així com la meva particular relació amb l'art, m'ha fet reflexionar sobre l'acompanyament dels processos creatius i m'han motivat a proposar les bases d'una escola d'art respectuosa.

3 Objectius de la investigació

L'objectiu principal de la present investigació és definir les bases d'una escola d'art respectuosa.

Per fer-ho, i com a objectius secundaris es proposen

- Revisar les bases de diferents pedagogies respectuoses amb el desenvolupament personal.
- Aprofundir en el coneixement de la Mediació Artística com a metodologia respectuosa amb els processos creatius.
- Revisar diverses concepcions de l'art i de l'Educació Artística
- Identificar els conceptes més útils i coherents per concretar-los en el projecte que ens ocupa.

4 Marc teòric i conceptual

A finals del segle XIX i principis del segle XX, sorgeixen uns moviments educatius de caràcter progressista que són crítics amb la pedagogia tradicional i representen una alternativa als Sistemes Nacionals d'Educació.

Totes les pedagogies progressistes o alternatives comparteixen una crítica envers la passivitat, submissió i homogeneïtzació que proposa l'escola tradicional, apostant per un model educatiu que busca el desenvolupament complet de l'individu, respectant i potenciant les capacitats individuals.

Per altra banda, aposten per una manera d'ensenyar que vagi més enllà de la unidireccionalitat professor-alumne, considerant l'experiència i activitat com a eina fonamental per l'aprenentatge. En contra de l'homogeneïtzació i uniformitat de l'alumnat, potencia l'autoconeixement i l'esperit crític posant a l'alumne al centre del seu desenvolupament.

Dins d'aquestes pedagogies progressistes, en sorgeixen múltiples versions amb orientacions ideològiques disperses que són de difícil delimitació. Alguns casos apareixen de manera organitzada a partir de moviments socials i d'altres, en canvi, esdevenen de manera més casual i espontània. A continuació passem a revisar les més rellevants.

Als inicis del segle XX es fa una anàlisi crítica de quines són les funcions socials de l'escola i de com aquesta es veu manipulada per part del poder polític. Entenen l'escola com un blanc perfecte d'adoctrinament per tal de crear futurs ciutadans sotmesos al poder.

“Los gobiernos se han cuidado siempre de dirigir la educación del pueblo, y saben mejor que nadie que su poder está totalmente basado en la escuela y por eso la monopolizan cada vez con mayor empeño.” (Ferrer i Guàrdia, 1976: 80)

A partir d'aquesta mirada crítica, es d'on sorgeixen propostes alternatives al model establert. Així doncs, quan parlem d'**escola alternativa**, ens estarem referint a contrapropostes a l'escola tradicional, és a dir, a escoles que "no s'han configurat pels patrons que tenim associats a una escola" (Contreras, 2010).

Per altra banda, quan ens referim a l'**escola tradicional** estarem al·ludint a una institució oficial caracteritzada pel paper autoritari per part de l'adult, la mirada envers l'infant com a subjecte passiu més que com a agent amb dret a decidir, la fragmentació del coneixement per assignatures i dels infants per edats, la transmissió de coneixement a partir de classes magistrals i l'avaluació sistemàtica dels alumnes.

Així mateix, el terme d'**escola lliure**, tot i que sovint funcioni com a sinònim d'escola alternativa, fa referència a unes determinades connotacions pedagògiques. L'**educació lliure** és aquella que practica una educació a partir de les conviccions dels propis participants, sense seguir les pautes marcades per l'Estat.

Segons la **XELL**¹ (Xarxa d'Educació Lliure) aquestes conviccions tenen a veure amb:

"una relació educativa basada en l'acceptació i el respecte per la persona, que se sosté en la idea que la principal funció de l'educació no és preparar individus per incorporar-se al món laboral, sinó que representa un compromís per entendre i ajudar l'altre a desenvolupar-se en totes les seves dimensions."

A nivell internacional, es parla d'**escola democràtica** per referir-se a les escoles alternatives. Aquestes es caracteritzen per ser anti-jeràrquiques, ja que apliquen els principis democràtics en la seva estructura i manera de treballar. La seva organització assembleària, afavoreix que els propis infants decideixin la rutina de l'escola a partir de les seves motivacions i interessos.

¹ La XELL és la Xarxa d'Educació Lliure, una associació de persones a favor d'una mirada respectuosa envers les necessitats vitals de la infància.

Finalment, les **escoles llibertàries**, per altra banda, són aquelles que parteixen d'un projecte polític basat en l'anarquisme i que entenen l'escola com a mitjà per a la transformació social.

Una vegada revisades les principals tendències en el seu marc històric, seguidament aprofundirem en alguns dels referents principals dels quals beuen aquests projectes educatius, per agafar de cadascun d'ells el que sigui del nostre interès per crear la metodologia i ideari educatiu de l'escola d'art.

4.1 Referents educatius

Seguidament, basat en el treball de Moron (2005) s'exposaran breument les idees d'alguns dels moviments de l'educació progressista, que es plantegen des dels principis del segle XX amb l'aparició de l'Escola Nova (Montessori, Agazzi i Waldorf), Pedagogia llibertària amb l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia i l'exemple de Summerhill, fins els plantejaments pedagògics més actuals com Reggio Emilia i l'Educació Viva.

4.1.1 L'Escola Nova

L'Escola Nova és un moviment de renovació pedagògica iniciat a finals del s. XIX de la mà d'**Adolphe Ferrière**². Es va desenvolupar a inicis del s. XX a França, Bèlgica, Suïssa, Itàlia, el Regne Unit i als EUA.

El moviment de l'Escola Nova representa el replantejament de l'ensenyament autoritari tradicional per part de diversos autors i pedagogs lliberals d'esquerres i l'aposta per una pedagogia centrada en el desenvolupament de l'infant a partir dels propis interessos i capacitats.

El tipus d'escola que se'n derivà rep el nom d'escola activa, on conflueixen un conjunt de mètodes pedagògics entre els quals en destacarem el Mètode Montessori, les idees de les germanes Agazzi i la pedagogia Waldorf

² Adolphe Ferrière (1879-1960) fou un pedagog suís, es dedicava a la investigació en el camp de l'Escola Nova, per una educació en llibertat i per la llibertat.

4.1.1.1 *Mètode Montessori*

Maria Montessori³ fou unes de les grans pensadores del segle XX que va dedicar la seva vida a l'estudi del desenvolupament dels infants fins a crear la seva pròpia proposta pedagògica basada en el **profund respecte envers l'infant**, el mètode Montessori. Aquest s'inicià a Itàlia entre 1924 i 1934 fins que més tard va ser prohibit pel feixisme. Arrel dels viatges arreu del món de Maria Montessori es van anar creant associacions i escoles afins a la pedagogia que ella proposava fins a l'actualitat, on es una pedagogia estesa a nivell mundial amb més de 22.000 escoles.

Maria Montessori parteix de la creença que l'educació no és l'acció que imparteix un mestre, sinó un **procés natural** que es desenvolupa de manera espontània en l'ésser humà a través d'experiències realitzades en l'ambient. Ressalta la **importància de l'entorn** dels infants ja que, el desenvolupament de les capacitats i valors de l'infant dependrà de l'ambient social on aquest es desenvolupi.

A partir d'aquí, situa a **l'alumne com a únic protagonista** de la seva educació, sostenint la idea que cap persona pot ser educada per una altra persona, sinó que cadascú ha de fer les coses per ell mateix per poder-les aprendre, seguint la seva curiositat natural que esdevindrà **desig d'aprenentatge**. D'aquesta manera, els aprenentatges seran significatius ja que partiran de la pròpia curiositat i desig de descobrir.

És per aquest motiu que la pedagogia Montessori es basa en l'autoeducació i la lliure elecció per part dels infants, recollida en un equilibri entre la llibertat i la disciplina marcada per l'ordre i l'ambient.

A partir dels aprenentatges significatius, es busca el **desenvolupament integral** de l'infant, tenint en compte l'aspecte acadèmic, físic, emocional i social.

³ Maria Montessori (1870-1952), va estudiar enginyeria, biologia i medicina a la Universitat de Roma, convertint-se en la primera dona metge a Itàlia l'any 1896. Més tard, va estudiar Antropologia i es va doctorar en Filosofia.

Per tal que els infants puguin decidir el que volen aprendre de manera autònoma, la pedagogia Montessori posa especial èmfasi en la creació dels **espais i materials**. Aquests estan adaptats i dissenyats rigorosament segons les etapes evolutives dels infants, per tal que sigui la pròpia relació amb el material i l'espai la font d'aprenentatge.

Els principis fonamentals que sustenten la pedagogia Montessori segons Angeline Lillard i que Foschi recull en el seu llibre *Maria Montessori* són:

- La relació entre el moviment i la cognició, s'ha de permetre la lliure circulació en un ambient adaptat a les necessitats i capacitats dels infants.
- Necessitat de control i llibertat de decisió de la pròpia vida.
- L'aprenentatge significatiu es dóna quan existeix un interès real envers el que es fa.
- Importància de la motivació interior i no a través de premis o càstigs externs.
- Importància del grup, de la col·laboració en l'aprenentatge i les activitats col·lectives.
- Importància de contextos significatius enlloc de contextos abstractes o descontextualitzats.
- Importància de la relació adult-infant, basada en el respecte i l'observació.
- Importància de l'ordre en l'ambient.

Per altra banda, la proposta d'espais per part de la pedagogia Montessori és:

- Espais lluminosos i diàfans per afavorir la lliure circulació.
- Tenen un ordre rigorós per afavorir l'autonomia dels infants.
- En contacte amb la natura o amb presència de plantes i flors.
- Proporcionats a les dimensions i capacitats dels infants. Els mobles estan a l'altura dels infants, són lleugers i resistents.
- Limitats, no hi ha sobrecàrrega de material, més aviat n'hi ha poc i ben col·locat per tenir-ne fàcil accés.

- Ambient tranquil, colors suaus i decoracions semblant a la que podria tenir una casa (estores, miralls, quadres...).

Finalment, l'actitud del guia que proposa Montessori

“El niño debe adquirir independencia física bastándose a sí mismo; independencia de voluntad con la propia y libre elección; independencia de pensamiento con el trabajo realizado solo, sin interrupción. El conocimiento del hecho de que el desarrollo del niño sigue un camino de sucesivos grados de independencia debe ser la guía de nuestro comportamiento hacia él; debemos ayudar al niño a actuar, querer y pensar por sí mismo.” (Montessori, 1982)

Com ja hem comentat, en la pedagogia Montessori es busca que l'infant creixi en llibertat, en un ambient protegit i adaptat, de manera que l'aprenentatge sorgeixi a partir d'experiències significatives guiades pel seu desig i curiositat.

El paper dels mestres, anomenats guies en la pedagogia Montessori, serà fer de pont entre l'ambient i l'infant.

“La capacidad de observar en forma vehemente y minuciosa las cosas del ambiente que para nosotros son completamente insignificantes es sin duda una forma de amor.” (Montessori, 1982).

Concretament, algun dels punts claus dels guia Montessori són:

- Desenvolupar la capacitat d'observació, per atendre a les seves necessitats quan es requereixi i presentar els materials en el moment en que l'infant estigui preparat.
- Confiança en les potencialitats de l'infant, respectant la seva autonomia procurant no interrompre la seva activitat espontània i concentració.
- Conèixer els límits dels espais i comunicar-los quan no es respecten.

- Cultivar una humanitat espiritual més que no pas mecànica o tècnica. Tenir maduresa emocional per poder mantenir una actitud calmada i humil, exempta de judici i poder intuir les necessitats dels infants.
- Cuidar els espais, mantenir l'ordre i conèixer l'ús dels materials disponibles. Transmetre als infants l'amor cap al material i l'ambient a partir de l'exemple.
- Tenir una actitud activa quan l'infant es posa en contacte per primera vegada amb un material i una actitud passiva quan el nen o nena ja conegui el material.
- Guiar a l'infant cap a la auto-observació, auto-qüestionament i exploració.
- Conèixer les necessitats de cada infant segons el període de desenvolupament en el que es troben.

4.1.1.2 Rosa i Carolina Agazzi

Les germanes **Rosa i Carolina Agazzi**⁴, van ser dues pedagogues italianes, contemporànies a Maria Montessori, que van crear un model pedagògic que es presentà en contraposició al mètode Montessori.

Les germanes Agazzi, van dedicar la seva vida a la infància, i foren fundadores d'un jardí infantil dedicat als nens i nenes de classes socials baixes de Mompiano (Brescia). El seu projecte educatiu posteriorment ha servit com a referent per diverses escoles anomenades escoles Agazzi i com a font d'inspiració d'altres projectes educatius actuals.

El mètode que proposen està basat en el respecte de la **llibertat, creativitat i espontaneïtat de l'infant** a través del **treball independent** i en la transmissió de continguts a partir **d'activitats lúdiques**. El seu objectiu era desenvolupar la iniciativa dels infants, deixant que aquests creixin seguint la seva curiositat i naturalesa pròpia.

⁴ Rosa (1866-1951) i Carolina Agazzi (1870-1945) pedagogues italianes, en l'àmbit d'educació infantil.

Tenien una visió de l'escola com a **continuïtat de la vida familiar**, és per això que el seu mètode procura que l'escola transmeti un clima de confiança, on l'infant es pugui sentir lliure i cuidat en un ambient protegit i familiar.

Pel que fa al paper de l'educador, aquest té un caire maternal, es mostra càlid i curós a partir de l'observació atenta vers els infants i facilitant la seva ajuda per acompanyar els processos d'aprenentatge.

Per altra banda, l'espai estava organitzat de **forma circular**, i en contraposició al mètode Montessori, degut a la situació econòmica de les famílies dels infants, els materials que usaven eren utensilis d'ús diari, materials de la naturalesa o **material reciclat** que entre tots podien aportar a l'escola.

D'aquesta manera, substituïen el material tradicional de l'aula per activitats rutinàries de la vida quotidiana com la higiene, les feines domèstiques o l'alimentació. Totes les activitats rutinàries anaven acompanyades de cançons, ja que creien en la cançó com a un poderós mitjà educatiu.

Els principis pedagògics proposats per les germanes Agazzi són:

- El caràcter globalitzador.
- El valor de l'alegria: joc lliure i ordenat en un ambient afectiu en el que es respecta els diversos ritmes i necessitats dels infants i on es procura la seva autonomia.
- El coneixement de l'infant a través de la observació
- La valoració de l'activitat que realitza l'infant
- El valor de l'ordre, entenent que fomenta l'harmonia tant material i estètica com espiritual.

Tots els plantejaments de les Agazzi es basen en **l'ús intel·ligent dels objectes** realistes, en l'educació dels sentits i del llenguatge. Per tal de promoure-ho, creen dos instruments:

- el museu didàctic: és una col·lecció dels diversos objectes i materials naturals de caràcter senzill i clars que infants i mestres aporten a l'escola. Aquesta col·lecció estimula al joc i per tant, al coneixement.

- les contrasenyes: són símbols i dibuixos que serveixen per identificar a persones o objectes i facilitar que els infants puguin ordenar l'espai.

Les àrees fonamentals del seu sistema educatiu són:

- l'educació sensorial: es desenvolupa a partir d'ordenar els objectes segons colors, formes i matèries.
- La instrucció intel·lectual: basada en l'exploració de l'entorn i la percepció natural dels conceptes.
- Educació del sentiment: educació emocional contra l'agressivitat a partir de la pràctica de la religió, l'educació moral i l'educació física.

Finalment, algun dels punts claus del mètode Agazzi són:

- L'autoaprenentatge i assimilació de conceptes a través de la intuïció.
- Aprenentatge a través de l'ús intel·ligents dels objectes que es troben a l'entorn escolar.
- Realització d'activitats presents en les rutines quotidianes rescatant el valor educatiu d'aquestes.
- Proporcionar un ambient càlid i afectiu, ja que s'entén l'escola com a continuació de l'entorn familiar.
- Respecte per la naturalesa de l'infant, i del joc com a mètode d'aprenentatge.
- Educació del llenguatge a través del cant i el ritme.

4.1.1.3 Pedagogia Waldorf

La pedagogia Waldorf és un model educatiu inspirat en les idees de **Rudolf Steiner**⁵, fundador de l'**antroposofia**. La creació del model educatiu de les escoles Waldorf és fruit del moviment de **Triformació social**, una mirada global vers el funcionament de la societat que desenvolupa Steiner, on s'entén que l'escola pot ser un espai per la renovació social on acollir els impulsos de les noves generacions.

⁵ Rudolf Steiner (1861-1925) matemàtic, físic i filòsof austríac. Entusiasta de Goethe i fundador de l'antroposofia, corrent teosòfic segons el qual hi ha un món espiritual que és accessible a les facultats cognoscitives latents en totes les persones.

La finalitat de la pedagogia Waldorf és el desenvolupament de cada **individualitat**, amb una mirada àmplia i integral vers la persona, acollint la dimensió corporal, l'anímica i l'espiritual. La seva didàctica es basa en la creativitat del mestre, entenent-lo com a artista i equiparant el procés educatiu a un procés artístic.

L'objectiu d'aquesta pedagogia és respectar el procés maduratiu de cada alumne i equilibrar i fomentar les seves capacitats intel·lectuals, la sensibilitat artística i la força de voluntat per adquirir formació de manera que a l'edat adulta pugui estar preparat per la vida i per aportar noves idees i projectes a la societat.

D'aquesta manera, les assignatures i activitats es plantegen per treballar de manera orgànica i coordinada les tres esferes de l'infant:

- l'esfera conscient, que fa referència a les percepcions sensorials i representatives.
- l'esfera semi-conscient de les emocions, les sensibilitat i la memòria.
- l'esfera inconscient de la voluntat.

Per altra banda, l'escola s'estructura a partir de la divisió de tres nivells maduratus:

- infantil: aprenentatge a través de la imitació, el joc com a activitat vital i font d'aprenentatge, i com a eina per cultivar la imaginació, la creativitat i la iniciativa.
- primària: aprenentatges conceptuals presentats de manera artística i holística. Es dóna prioritat als processos, a la capacitat de transformació i a la comprensió global. El currículum s'adaptarà a les necessitats evolutives de l'infant.
- adolescència: L'estructura diària és molt més acadèmica, tot i que es segueixen fent activitats d'àmbit creatiu. Els alumnes són encoratjats a desenvolupar de manera independent el seus propis processos de pensament creatiu. L'objectiu del pla d'estudis és que els estudiants arribin a ser

competents per comprendre els principis ètics i desenvolupar un sentit de responsabilitat social.

El mestre-tutor Waldorf, acompanya als alumnes al llarg de tot el cicle de primària, és reconegut un alt nivell de compromís i implicació per part dels tutors. Aquests es valen del concepte dels quatre temperaments per interpretar i facilitar la comprensió del comportament i personalitat dels infants.

Els temperaments són:

- Sanguini: relacionat amb l'element aire, persones de caràcter fort i volàtil, amb gran capacitat adaptativa al canvi i evitació de conflictes.
- Colèric: relacionat amb l'element foc, persones dominants, amb capacitat directiva, disciplina i sentit pràctic.
- Melancòlic: relacionat amb l'element terra, caràcter amb tendències pessimistes, introversió, altament perfeccionistes, creatives i productives.
- Flegmàtic: lligat a l'element aigua, persones amb caràcter meditatiu i constant, coherents als seus valors i que estableixen relacions duradores. Es mouen per la racionalitat, i no per les emocions o l'espontaneïtat.

A nivell d'espai, la pedagogia Waldorf proposa un mobiliari proporcionat a les dimensions i capacitats dels infants i en ressalten la importància de l'espai exterior i la calidesa dels espais interiors, sovint il·luminats amb làmpades de paper.

Actualment, hi ha al voltant de 1000 escoles en 40 països diferents que escullen el mètode Waldorf com a manera d'ensenyar.

4.1.2 Pedagogia llibertària

Per tal d'endinsar-nos en la pedagogia llibertària, ens nodrirem del saber del Francisco José Cuevas, un dels principals teòrics que ha investigat aquesta branca de la filosofia pedagògica.

Cuevas (2003) explica que no es pot parlar d'una sola teoria anarquista sinó de diversos paradigmes d'anàlisi sociopolític, és a dir, diverses interpretacions de la realitat o teories depenent del moment històric. Degut a la seva diversitat, es fa servir el terme "anarquismes" per tal d'englobar tots els moviments llibertaris i no entendre'ls com una identitat tancada.

Tot i així, les diverses propostes de pedagogia llibertària comparteixen uns principis generals que seguidament desenvoluparem.

- L'anti-autoritarisme:

El principi d'anti-autoritarisme es bàsic en totes les propostes educatives anarquistes i va en consonància amb el seu plantejament sociopolític de rebuig cap a l'autoritat. Té l'objectiu d'educar en contra de l'autoritat per tal de desenvolupar l'autonomia dels infants i la seva llibertat.

Tot i així, cal aclarir que no es rebutja tot tipus d'autoritat sinó que distingeix entre, per una banda, una autoritat de caire "negatiu", que és aquella que es dóna en relacions arbitràries de poder i que fa ús de l'autoritat per aconseguir submissió. I, per altra banda, una autoritat de caràcter moral, on existeix un reconeixement envers determinades persones degut al seu coneixement o saviesa. Aquesta admiració esdevé autoritat positiva ja que ajuden als infants a anar cap a l'autonomia i llibertat.

Així doncs, al rebutjar l'autoritat de caire negatiu, la pedagogia llibertària esdevé paidocentrista, ja que posa l'infant al centre de la relació educativa.

Segons aquest autor: “L’objectiu final de l’anti-autoritarisme pedagògic és aconseguir que els educands siguin amos de la seva pròpia vida i no es deixin oprimir ni explotar, posant en pràctica el lliure pensament i l’autonomia moral.”

El concepte d’anti-autoritat s’ha posat en pràctica de diverses maneres dins del món educatiu llibertari a nivell més radical o de forma més paulatina. Tot i així, es comparteix la idea que només es podran aconseguir persones lliures a partir d’una educació que ensenyi a ser lliures i autònoms als infants.

- L’educació integral

S’entén educació integral com a una aproximació que educa l’individu en la seva totalitat, abastant totes les dimensions personals (socials, físiques, emocionals, espirituals...).

D’altra banda, des de la pedagogia llibertària, l’educació integral sorgeix de la idea d’igualtat d’oportunitats per a tothom, permetent que hom pugui desenvolupar les seves facultats tant intel·lectuals com físiques. A banda d’això, posa especial èmfasi en la crítica cap al sistema classista que valora més el treball intel·lectual que no pas el manual. D’aquesta manera, es busca capacitar a la persona per desenvolupar tot el procés de treball i no tan sols una tasca especialitzada.

Bakunin⁶, un dels grans teòrics anarquistes, proposa superar l’educació capitalista i anar cap a una educació emancipadora basada en el desenvolupament científic de la raó.

- L’autogestió de l’educació

Aquesta idea sorgeix d’un dels principis polítics anarquistes, l’autogestió. En el cas de l’educació, des de la pedagogia llibertària es proposa un ensenyament autònom i assembleari. Una pràctica educativa on tots els infants tenen la responsabilitat i el control sobre l’educació, apostant cap a l’auto-didactisme, les tècniques d’investigació i el treball grupal. Així doncs cada alumne decideix què vol aprendre i de quina manera.

Per altra banda, des de l’anarquisme s’entén que els centre educatius han de ser autònoms i autogestionats, i no han de tenir relació amb l’Estat. És per aquest

⁶ Mikhaïl Aleksandrovitx Bakunin (1814-1874), dirigent i pensador revolucionari anarquista rus.

motiu que es defensa un model d'escola autogestionada, on el grup educatiu de cada centre tingui total capacitat de decisió sobre el que els ocupa.

4.1.2.1 Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia

A nivell internacional, la proposta d'escola anarquista que va tenir més ressò fou l'Escola Moderna de **Francesc Ferrer i Guàrdia**⁷, que va funcionar entre 1901 i 1906 a Barcelona. L'objectiu final de Ferrer i Guàrdia, persona compromesa i lliurepensadora, fou renovar el panorama educatiu a través de la fundació d'una escola que instruís i alliberés als alumnes per poder acabar renovant la societat.

La missió de l'Escola moderna era educar a la classe treballadora per tal que els nens i nenes formats al centre, poguessin arribar a ser persones instruïdes, justes i lliures de prejudicis. I així, en un futur, poder formar part de les activitats emancipadores de la classe obrera.

Per fer-ho, substituirà el caràcter dogmàtic típic en l'àmbit educatiu tradicional del moment per una educació no coercitiva, recolzada en la ciència i el **racionalisme**⁸.

Més concretament, l'Escola Moderna eliminarà els deures i l'estratègia de premis i càstigs, així com la separació d'alumnes per sexes o classe social.

Així mateix, posarà especial atenció a l'educació en els hàbits de la higiene i la salut, i obrirà l'escola a les famílies a partir de conferències i xerrades.

Així doncs, alguns dels principis de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia són:

- Llibertat com a valor fonamental. La llibertat individual en relació a la llibertat col·lectiva, és a dir, tenint en compte la responsabilitat de conviure en societat.

⁷ Francesc Ferrer i Guàrdia (1859-1909), pedagog, anarquista i lliurepensador català, influït sobretot per les teories educatives de Paul Robin, va crear l'Escola Moderna.

⁸ Racionalisme: És una tendència o doctrina filosòfica per a la qual la raó és una font radicalment molt més vàlida que l'experiència sensible o l'experiència afectiva, o altrament dit, l'única font absolutament vàlida, per al coneixement, la comprensió o la interpretació veritable de la realitat. (Enciclopèdia Catalana)

- Coeducació de sexes i classes socials on tots els individus tenen els mateixos drets i responsabilitats, i exempta de discriminació racial, de gènere o econòmic-socials.
- Metodologia adaptada a les capacitats i psicologia individual de l'infant.
- Educació integral de la persona per potenciar les seves capacitats. L'educació contemplarà la dimensió intel·lectual, l'emocional i de caràcter personal, la dimensió corporal i la cultura de la voluntat.
- Educació no-autoritària, rebuig al sistema de premis i càstigs. Les decisions es prenen de manera assembleària per possibilitar l'autogestió i la resolució de conflictes.
- Ampliar l'experimentació i observació els infants, sortint del centre escolar organitzant excursions instructives en ambients Naturals.
- Considerar el joc com a font d'aprenentatge, ja que a través del joc es desenvolupa la solidaritat, el treball col·lectiu i la socialització.
- Organitzar "Misses de la ciència o la raó" segons denominava Ferrer i Guàrdia a les conferències fora de l'horari escolar que feien diversos professors i catedràtics on es presentaves i debatien diversos temes que creien interessants per la formació el poble.
- Treballar activament per la instrucció popular, oferint formació a les famílies.
- Tenir una biblioteca competent dins del centre educatiu.
- Tenir una base científica i racional.
- Ser un centre autogestionat independent a l'Estat.

A partir d'aquests principis, Ferrer i Guàrdia pretenia l'emancipació total dels Infants per tal que des de la seva llibertat poguessin accedir al coneixement desitjat i tenir un desenvolupament harmònic.

Al fomentar l'esperit crític s'espera que els alumnes en un futur puguin construir una societat més justa basada en la solidaritat, la igualtat d'oportunitats i la fraternitat.

L'Escola Moderna, ha estat una gran font d'inspiració per a la pedagogia llibertària i la pedagogia racionalista, entre les quals destacarem l'escola de Summerhill.

4.1.2.1.1 Summerhill

Summerhill és una escola racionalista fundada a Anglaterra l'any 1921 de la mà l'anarquista i pedagog escocès **Alexander Sutherland Neil**⁹. Summerhill ha estat un referent en l'àmbit d'educació alternativa degut a la seva proposta educativa basada en la llibertat.

Per Neil, la importància de l'educació rau en la felicitat humana, és per això que dóna més importància al benestar emocional que a la transmissió de continguts acadèmics. Per altra banda, l'amor, el respecte i la llibertat seran valors fonamentals que s'aprendran a través de la convivència.

No s'ha de malentendre la llibertat per la que aposta Summerhill amb l'eliminació de normes o límits, sinó que ambicionen una llibertat responsable que tingui en compte la convivència col·lectiva.

O tal com exposa Zoe Neil, filla d'Alexander Neil i directora actual del centre: "La nostra visió de la llibertat no està separada de la vida. Significa que pots decidir qualsevol cosa referida al teu àmbit personal, però no prendre decisions que afectin a la llibertat d'altres persones." (Neil, 2003)

Seguint en el mateix punt, la convivència a Summerhill serà antiautoritària, apostant per l'horitzontalitat entre infants i adults i autogestionant-se de manera assembleària, on totes les persones decideixen les qüestions referents a l'escola.

Partint de la idea filosòfica de que les persones són bones per naturalesa, l'educació de Summerhill partirà d'aquesta confiança en l'ésser humà, deixant espai perquè l'infant es desenvolupi i s'autoreguli escoltant els propis desitjos i necessitats. El paper de l'adult serà antiautoritari, exempt de judicis i expectatives vers els infants.

⁹ Alexander Sutherland Neil: (1883-1973) Pedagog escocès, entre d'altres obres, publicà: *The Free Child* (1953), *Summerhill. A Radical Approach to Child Rearing* (1960), *Freedom, not Licence* (1966) i *Talking of Summerhill* (1967).

4.1.3 Models actuals

Per tal de finalitzar amb l'apartat de pedagogies de caire progressista que ens serviran com a referent per plantejar les bases de l'escola d'art respectuosa que ens ocupa, seguidament presentarem dos models educatius més actuals: l'escola Reggio Emilia creada a mitjans del segle XX i el moviment d'educació viva, de principis d'aquest segle, i que actualment està en alça a Catalunya.

4.1.3.1 Reggio Emilia

A la primavera de 1945, al final de la Segona Guerra Mundial, la gent d'un poble situat a pocs kilòmetres de la ciutat Reggio Emilia (Emilia-Romaña, Itàlia), dones viudes a causa de la guerra, van decidir crear una escola. Inicialment va ser autogestionada per les persones implicades fins que més tard van aconseguir la gestió Municipal.

Degut a l'èxit i la necessitat del moment, en poc temps es van crear més escoles als pobles del voltant seguint amb el mateix mètode de Reggio Emilia.

Loris Malaguzzi¹⁰, mestre i pedagog italià, va ser nomenat coordinador pedagògic de les escoles Reggio Emilia.

Una de les bases sobre les que se sustenta Reggio Emilia és "Si se hacen cosas reales, también son reales sus consecuencias" (Malaguzzi, 2001), entenem doncs, que proposava una educació activa on l'aprenentatge fos conseqüència de la pròpia experiència.

Per altra banda, un altre de les bases de l'escola era la pedagogia de la relació, que explica com un grup d'infants està format per individualitats i associacions entre habilitats i característiques diverses. Un dels objectius de la pedagogia de la relació, serà el de potenciar i reforçar el sentit d'identitat pròpia, a través del reconeixement d'un mateix i els altres companys i mestres de l'escola.

¹⁰ Loris Malaguzzi (1920-1994), pedagog fundador de les escoles infantils Reggio Emilia. L'any 1992 li concedeixen el premi LEGO, que reconeix a persones, organitzacions i associacions que a través de la investigació, han contribuït en la comprensió i el coneixement de les condicions de vida dels infants per tal de millorar el seu desenvolupament.

Traspassat a la metodologia, es treballava en petits grups per tal que els educadors poguessin fer un acompanyament més personalitzat. I a partir de la observació, veure quina era la manera de participar i gestionar el dia a dia de cada infant, per, d'aquesta manera, encarar les activitats a les necessitats i desitjos concrets dels infants.

L'objectiu perseguit era la participació i adequació a tots els membres del grup. És per això que la pedagogia de la relació demana estar en constant revisió i canvi, i requereix formació contínua per part dels educadors.

Per altra banda, també donaven molta importància a l'espai com a forma d'estructurar el joc: "Para nosotros es igualmente valiosa la racionalidad del ambiente, su capacidad para ofrecer una coexistencia armoniosa así como sus formas y funciones. Más aún le damos un valor importante al papel del ambiente como una fuerza animadora y motivadora al crear espacios de relación, opciones y situaciones emocionales y cognitivas que producen sensación de bienestar y seguridad". Malaguzzi, (2001)

Alguns dels ideals que persegueixen les escoles Reggio Emilia són:

- Fer una contraproposta a l'educació que valora més els processos cognitius i l'autoritat apostant per donar valor als sentiments, a l'afectivitat, l'autoregulació i la lògica.
- En quant a la pedagogia de la relació i l'aprenentatge, consideren que l'aprenentatge es mèrit de l'infant, i que es dona a través d'experiències significatives i reals.
- Creuen en la bidireccionalitat entre adult i infant, on es necessiten un a l'altre per poder realitzar un procés d'aprenentatge significatiu. A través d'un ambient de seguretat i confiança, l'infant podrà desenvolupar la seva autonomia personal de pensament i acció, el valor del context i els processos comunicatius.

Per altra banda, les escoles Reggio Emilia s'impliquen en crear un clima agradable i tranquil, d'unió de grup i sinceritat. La composició de l'espai físic i els objectes escollits, estan pensats per propiciar la comunicació i les relacions entre els

membres del grup. Algun dels aspectes concrets de l'organització de l'espai són:

- Entrada amb tota la informació i documentació sobre l'organització de l'escola.
- Aules unides per una plaça central, que és el lloc de trobada, relació i joc.
- Aules subdividides en dues zones contigües. Les aules disposen de molts objectes creats pels familiars dels alumnes.
- Aula de música i de psicomotricitat.
- Zones verdes
- Espai comú on cuinar i menjar.
- Un taller d'art amb gran varietat de materials i recursos que usen mestres i alumnes per l'exploració i la creació.

Així doncs, veiem que les escoles Reggio Emilia fan una gran aposta pel treball en grup, repensant contínuament els diversos rols i l'organització de l'escola amb la finalitat que tots els infants es sentin partícips de l'escola i que puguin treure el màxim potencial a les seves capacitats.

4.1.3.2 Educació Viva

El moviment d'educació viva sorgeix a Barcelona l'any 2009 a partir de la creació del Centre de Recerca i Assessorament d'Educació Viva (CRAEV).

L'educació viva és una filosofia educativa que defensa que el paper de l'educació ha d'estar centrat en allò que realment som: éssers vius. Des del CRAEV es desenvolupa una proposta de mirada àmplia vers l'infant basada en el respecte de les pròpies necessitats.

Els fonaments teòrics a partir dels quals s'ha desenvolupat l'educació viva són la psicologia humanista i la neurociència, així com la psicologia social de Vygotsky,

la psicologia evolutiva cognitiva de Piaget, la Gestalt i la psicologia no directiva de **Carl Rogers**¹¹.

Compartint creença amb la Gestalt, l'educació viva parteix de la idea que tot organisme viu té una estructura interna que és la que l'ha de guiar a l'hora d'interactuar amb l'entorn amb l'objectiu d'esdevenir allò que en essència és dins d'uns paràmetres de benestar i equilibri.

Per altra banda, també comparteix la idea gestàltica de l'autoregulació de l'organisme o fe organísmica. Es tracta d'una fe en l'organisme, entenent que el propi organisme sap encaminar-se cap al que necessita, adaptar-se a les circumstàncies i escollir la direcció seguint el propi desig, però que sovint és interromput per un excés de control per part de la ment racional, o en cas de l'educació, per part del mestre o figura autoritària.

L'objectiu és acompanyar el creixement de l'infant procurant no manipular la seva essència, sinó facilitant el camí del seu desenvolupament a partir de l'autoconeixement, sense apartar-lo del seu jo, de la seva autenticitat.

Per arribar a ser allò que realment som es requereix d'un entorn estimulant i segur que permeti satisfer les pròpies necessitats.

Tal i com s'exposa al CRAEV, les necessitats de la infància que cal respectar són:

- La necessitat de protecció i de seguretat: un ambient relaxat, amb presència d'adults disponibles física i emocionalment.
- La necessitat d'autonomia i exploració: una relació amb l'entorn, amb el objectes i amb els altres guiada des de l'interior, que es manifesta en interessos i processos propis.
- La necessitat d'autoregulació i de temps per interactuar amb l'entorn i els altres: la possibilitat de cultivar els propis recursos.

¹¹ Carl Rogers (1902-1987) psicòleg clínic nord-americà, particip i gestor instrumental del desenvolupament de la teràpia no directiva o teràpia centrada en el client.

- La necessitat de moviment i de joc espontani: que és el camí que la natura ens ha atorgat per aprehendre l'entorn i crear xarxes neuronals a múltiples nivells.
- La necessitat de pertinença i de vincles: en primer lloc amb la figura materna, l'entorn familiar més proper i més endavant amb altres grups.
- La necessitat de ser reconegut com a legítim altre i de ser acceptat i estimat.
- La necessitat de construir un autoconcepte positiu d'un mateix, a partir de la mirada de l'altre, en primer lloc la dels adults.
- La necessitat d'auto-realització, la possibilitat de desenvolupar totes les potencialitats i dimensions de la persona.
- La necessitat d'ambients que permetin i facilitin l'auto-realització, amb la presència d'estímuls i materials adequats.

A partir d'aquí es desenvolupen els principis bàsics de l'educació viva:

- Les relacions humanes des d'una mirada amorosa i sistèmica.

Ens desenvolupem com a persones a partir de les relacions que establím, és per això que es proposa mantenir una relació basada en l'amor i el respecte envers l'infant. D'aquesta manera s'afavoreix un ambient que permet viure diverses experiències a partir de les quals es facilita el desenvolupament de l'infant, així com el seu aprenentatge i comprensió.

- Autonomia i autoregulació.

Els contextos educatius haurien de facilitar l'autonomia de l'infant així com l'autoconeixement o autoconsciència per tal que ells mateixos puguin detectar les pròpies necessitats i desitjos.

- L'aprenentatge vivencial i actiu.

L'aprenentatge que parteix del propi organisme implica descobrir, tocar, sentir i explorar l'entorn natural i social. És a partir d'aquesta vivència que som capaços de copsar les relacions més profundes de la realitat i edificar un pensament creatiu.

- El desenvolupament de la percepció i l'educació emocional.

Els processos educatius s'articulen bàsicament a través de les interaccions amb els altres. La convivència i el creixement humà es basen en la capacitat de percebre el propi estat i necessitats internes i les dels altres. L'acompanyament emocional dels infants requereix d'un ambient amorós i d'una actitud d'escolta, de vincle, d'empatia i de no judici per part dels adults disponibles.

- El currículum que es genera en l'acció.

No hi ha un currículum preestablert on s'hagi d'arribar, sinó que aquest es forma a partir de les experiències significatives viscudes amb intensitat pels infants. Els infants aprendran a mesura que el seu desig i curiositat els convidi a buscar experiències a través del joc, la relació amb els altres, materials concrets...

- Els ambients preparats adequats.

Cadascú té un ritme intern concret que marca el seu desenvolupament i aprenentatge. Des de l'educació viva s'aposta per cuidar l'entorn distribuït en diversos ambients preparats amb les condicions i materials pertinents per tal que cada infant construeix el seu aprenentatge.

4.2 Mediació Artística

La Mediació Artística (MA) (Moreno, 2010) neix a partir de les confluències entre l'educació social, la psicologia, l'educació artística, l'arteteràpia, la filosofia i l'animació sociocultural.

Ascensión Moreno i Ferran Cortés, defineixen la MA com a “intervenció socioeducativa a través de projectes artístics i culturals, amb persones i grups en situació d'exclusió social, amb comunitats vulnerables i per la cultura de la pau.” (Moreno, Cortés, 2015).

La MA considera l'art com a eina capaç de possibilitar processos transformadors intrapersonals i interpersonals. I es focalitza en el procés i en l'experiència de crear “pone el acento en la idea de que el Arte es una herramienta, es decir, en lo que la experiencia artística posibilita, al margen de los resultados” (Moreno, 2010).

El component terapèutic de l'art recau, entre d'altres coses, en el procés de simbolització. La simbolització és un mecanisme mental que consisteix en la representació d'idees i emocions, aquesta capacitat permet resignificar les experiències. Així doncs, serà una eina clau en tot procés curatiu i de sanació, ja que convidarà a l'autoconsciència i al “darse cuenta” al que fa referència la psicoteràpia Gestalt.

D'aquesta manera, es centra en el procés de creació més que no pas en el resultat, tal com explica Ascensión Moreno, “el objetivo fundamental no es que las personas que participan aprendan arte, sino que la actividad es una herramienta educativa que permite a los educadores incidir en otros objetivos, encaminados mayoritariamente a fomentar la autonomía de las personas y a promover procesos de inclusión social.” (Moreno, 2010)

L'expressió a través de l'art, convida a diàleg subtil i innocent amb un mateix diferent que a través del llenguatge ordinari, permetent arribar a certes zones internes sovint tancades per la pròpia por a descobrir-se.

Per altra banda, el fet de projectar-se en les pròpies creacions a part de funcionar com a mirall, també convida a poder crear altres relats d'un mateix, percebent la identitat com a quelcom múltiple i variant. Poder imaginar-se o representar-se a un mateix en situacions diverses a les reals, exempt d'allò negatiu que no agrada d'un mateix, és el primer pas cap a iniciar un procés de canvi. Ja que fins que no s'és capaç de representar-se o imaginar-se de manera diferent, tampoc se serà capaç d'iniciar cap procés de canvi personal.

Els objectius de la Mediació Artística (Moreno, 2010) son compartits amb els de la psicologia i el treball social i es poden concretar en:

1. Desenvolupar la integritat de la persona:

Des de la MA es pretén acompanyar processos de creixement personal en un sentit holístic semblant al comentat anteriorment en les diverses branques pedagògiques. Així doncs, no es pretén un aprenentatge concret sinó un desenvolupament personal tenint en compte totes les dimensions de la persona.

2. Rescatar les parts sanes del subjecte i les seves potencialitats.

La MA treballa a partir de les capacitats de la persona, rescatant les parts sanes d'aquesta i posant èmfasi a les potencialitats amb l'objectiu d'assolir empoderament i autonomia.

Aquest objectiu es treballa a partir de la mirada que ofereix el Mediator Artística, una mirada exempta de judici i d'expectatives, que respecta el ritme i necessitats de cada persona.

3. Elaboració simbòlica i superació de conflictes inconscients.

L'elaboració simbòlica és una manera de relacionar-se amb les pròpies emocions, la distància que ofereix el símbol convida a transitar emocions

que no es poden assumir de manera directe perquè estan bloquejades. De la mateixa manera, les vivències que no es puguin simbolitzar, seran aquelles no resoltes.

En el procés de simbolització entra en joc la terciarització: “En el caso del símbolo existe: el elemento presente, aquel al cual remite, y un tercero que permite su interpretación, lo triádico en juego.”(García, 2007),

A tall d'exemple, en el camp de la poesia, la metàfora permet designar quelcom de la realitat de manera sensible, procurant que la paraula escollida designi la sensació interna concreta més que no pas atorgant-li el paper descriptiu: “[El poeta] trata de oír el “otro lenguaje”, sin palabras ni discursos, de la semejanza” (Paz, 1994: 56).

Així doncs, la màgia de la simbolització és la relació directe amb el camp emocional, a través del llenguatge artístic es pot fer referència a les pròpies emocions al mateix moment en què es transiten, ja que aquestes sovint s'expressen de manera inconscient.

4. Prendre consciència de la situació actual i iniciar un procés de canvi i reinserció.

Al iniciar un procés creatiu on hi té cabuda la simbolització, tal vegada s'inicia un procés d'autoconsciència i autoconeixement. Per altra banda, imaginar-se i representar-se a un mateix convida a percebre la identitat com a quelcom canviant i possibilita el procés de canvi i, per tant, de reinserció.

Algun dels punts principals de la metodologia de la Mediació Artística són:

- Perspectiva oberta i versàtil així com una programació flexible. La persona Mediodora haurà d' per tal d'afavorir la participació del grup i adequar el taller als interessos concrets dels participants.

- Enunciats oberts que facin referència a la tècnica emprada però mai al contingut per facilitar procés de simbolització significatius.
- Considerar la decisió de no realitzar l'activitat anunciada com una manera de participar.
- Posada en comú al final de cada sessió per donar espai a compartir com s'ha viscut l'experiència artística i convidar al "darse cuenta" esmentat anteriorment. A banda d'això, el moment de posada en comú es estona de relació grupal íntima que permet observar el moment del grup i detectar els possibles conflictes que hi pugui haver.
- El professional ha de mantenir una mirada global i lliure de prejudicis cap a les persones, rebutjant l'estigmatització que sovint pateixen els col·lectius en risc d'exclusió social.
- El mediador artístic haurà de procurar la creació d'un clima de confiança i lliure de judici per facilitar l'expressió dels participants.

5 Mirada envers l'art

Seguidament ens endinsarem en el món de l'art, la creativitat i l'educació artística (d'ara en endavant EA). Per fer-ho, iniciarem l'explicació presentant diverses mirades envers l'art. A continuació, presentarem alguns models d'educació artística (l'autoexpressió creativa, la corrent reconstruccionista, Discipline-Based-Art-Education, i el Harvard Project Zero) per poder rescatar-ne els plantejaments que ens semblin més interessants i així poder seguir establint les bases pedagògiques i metodològiques de l'escola d'art respectuosa.

5.1 Diverses mirades vers l'art

*“Només és poeta qui es deixa transitar
-semblantment al ferro-
bon conductor d'una calor que no és seva.”*

Antoni Llena

Hi ha múltiples maneres d'entendre i concebre l'art. Per tal d'abordar el tema que ens ocupa, ens servirem de l'esquematització que ens proposa **Eisner**¹² en el seu llibre “Educar la visión artística”, on ens ajuda a definir les diverses maneres de relacionar-se amb l'art.

L'autor diferencia entre un **enfoc contextualista** on es subratllen les conseqüències instrumentals de l'art en el treball i s'utilitzen les necessitats concretes dels estudiants, i en conseqüència, d'una part de la societat, com a base principal per transformar els objectius de l'EA.

Aquesta mirada envers l'art, comprèn l'art com a mitjà de referència contextual, eina que funciona com a mirall de la societat a la que pertany l'artista. Al ser l'art

¹² Eisner, professor d'art i educació a la Universitat d'Stanford. Actualment segueix actiu als camps de l'EA, la reforma curricular i la investigació qualitativa.

una mitjà d'expressió, aquest convida a plantejar-se el propi lloc el món i, sovint, viure l'art com a mitjà d'auto-qüestionament, reivindicació, denúncia o compromís polític.

Dins l'argument contextualista, l'autor desglossa diverses justificacions entre les quals ressaltem la **naturalesa terapèutica** de l'art. Eisner planteja un enfoc més individual i expressiu de l'art, on s'utilitza com a vehicle d'autoexpressió per drenar, entendre i assumir els diversos estímuls de l'exterior i les emocions internes. Aquest tipus de relació amb l'art contribueix a la bona salut mental, entenent que expressar, al cap i a la fi, pot ser el procés de desfer-se de pressions internes.

En contraposició a l'enfoc contextualista, Eisner també fa referència a un **enfoc essencialista**¹³, del qual en destaca la contribució a l'experiència i coneixement humà que tan sols pot oferir l'art. En aquest aspecte doncs, accentua el que l'art té d'únic i propi.

Segons **Dewey**¹⁴, l'art és una qualitat que dóna valor a les experiències, provocant sentiments tant elevats que vivifiquen la vida. O amb paraules pròpies de l'autor: "A través del arte, el significado de los objetos que de otra manera está mudo, latente, reprimido, se clasifica y se concreta, no con el pensamiento elaborado trabajosamente sobre ellos, ni escapando a un mundo de meras sensaciones, sino por la creación de una nueva experiencia. (...) Cualquiera que sea la senda que siga la obra de arte, precisamente porque es una experiencia plena e intensa, conserva vivo el poder de experimentar el mundo común en su plenitud." (Dewey, 1934)

¹³ Essencialisme: Actitud o corrent filosòfica que es caracteritza per la insistència en el factor essencial de la realitat, en la primacia de l'essència sobre l'existència o de la realitat i existencialitat de les essències i de la pura accidentalitat de l'existència respecte l'essència.

¹⁴ John Dewey (1859-1952) filòsof i pedagog nord-americà. La seva filosofia segueix la línia pragmàtica de William James, aplica la metodologia científica al camp filosòfic. La convicció que l'experiència condiona qualsevol pensament és present en les seves aportacions sobre lògica.

Veiem doncs, com la inquietud des de la mirada essencialista es la d'esbrinar el veritable caràcter de l'art, la seva essència.

Per altra banda, des d'una **mirada existencialista**¹⁵, Hegel¹⁶ sosté que l'art és una activitat espiritual, o amb les seves paraules: «El arte es una forma particular bajo la cual el espíritu se manifiesta». (Hegel, 1997). Així doncs, l'art funciona com a llenguatge a través del qual hom expressa la seva realitat, captant els estímuls externs, interioritzant-los, i tornant-los a l'exterior a través de la llibertat creadora de l'artista.

Quan accedim a l'art sovint és per la incapacitat d'expressar allò que sentim, pensem o percebem a partir de cap altre llenguatge. L'art, a l'estar fora de la lògica racional del llenguatge ordinari, pot fer ús de la imaginació i la metàfora per arribar als espais on el llenguatge no hi pot accedir degut a les seves limitacions.

Tal com ho expressa **Octavio Paz**¹⁷ al seu assaig *El arco y la lira* (1955):

“La palabra no es idéntica a la realidad que nombra porque entre el hombre y las cosas –y, más hondamente, entre el hombre y su ser – se interpone la conciencia de sí. La palabra es un puente mediante el cual el hombre trata de salvar la distancia que lo separa de la realidad exterior”.

Així doncs, tornant a Hegel, l'art serà capaç de traspassar els límits dels llenguatge, essent l'expressió sensible de la idea.

“La tarea del arte consiste en hacer que la idea sea accesible a nuestra contemplación bajo una forma sensible” (Hegel, cit. en Muñoz 2006).

¹⁵ Existencialisme és un moviment filosòfic que, en contraposició amb l'essencialisme, es caracteritza per l'afirmació que l'existència és prèvia, almenys ontològicament, a l'essència.

¹⁶ Friedrich Hegel (1770-1831) filòsof alemany que considera que el sentit de l'art consisteix en mostrar que cal alguna cosa més que l'art per a presentar la totalitat del sentit.

¹⁷ Octavio Paz (1914-1998) poeta, escriptor i diplomàtic mexicà.

Finalment, s'exposarà una visió personal de l'art que contempla els punts comentats anteriorment des d'una mirada pròpia.

Personalment, el descobriment de l'expressió artística ha estat el de trobar el mitjà d'expressió més fidel a mi mateixa. Aquell canal que permet expressar exactament el que es vol dir, contemplant tots els matisos i transgredint l'estructura limitada del llenguatge ordinari.

En aquest sentit, des del camp de la poesia, tot i que et serveixes del mateix llenguatge, la màgia de la metàfora permet afinar l'expressió fins a un punt molt precís, que és allà on, per mi, resideix la naturalesa de l'art, en aquesta concreció afinada. "Los poetas, los creadores, son a mi juicio los que mejor dan cuenta de las posibilidades de simbolización. Son capaces, de transmitir lo que las palabras no transmiten y la magia está justamente, en que lo dicen con palabras." (García, 2007)

*T'imagines que acaba essent la paraula
la més capaç de traspasar el llenguatge?¹⁸*

Personalment, he estat molt de temps donant voltes al món de l'art. He incidit i investigat des de diversos plantejaments i tècniques fins a trobar el propi llenguatge.

Penso que l'art és un camp de coneixement que, com tots els altres, requereix un temps de comprensió i assimilació per poder percebre'n la seva profunditat.

Una altra de les màgies que té l'art, és el fet de poder compartir sensacions o visions del món a través de materialitzacions sensibles universals. En aquest sentit, l'art és una eina imprescindible que funciona com a mirall de la societat. La profunditat que ens podrà transmetre una obra d'art anirà molt més enllà dels fets i donarà una visió existencial que ajudarà a entendre, a partir d'expressions personals, els diversos contextos socials i visions del món.

¹⁸ Els poemes que apareixen a continuació són de l'autora de la tesina.

Poder connectar a través de l'art amb persones que no coneixes és una manera de sentir companyia i sovint de compartir i alleujar els dubtes existencials, ja que l'art, entre altres coses "és una interrogació sobre la condició humana" (Argullol, 2015)

*Dèiem que l'art
ens fa sentir el niu
de reconèixer
ànimes amigues.*

Per altra banda, també recolzo la idea del component terapèutic de l'art. L'art pot suposar un mitjà d'expressió fluït, fidel, que no requereix esforç i que suposa un alleugeriment. Tal com hem dit anteriorment, el procés de simbolització permet representar, ordenar i entendre processos emocionals interns.

Finalment, més enllà del nivell personal i de l'art com a expressió, també hi ha l'art com a comunicació. En aquest sentit, un altre dels aspectes de la relació que mantinc amb l'art és a mode de compromís, rescatant el potencial de l'art com a eina de transformació social útil per plantejar-se el propi lloc al món.

*Em plau entendre'ns
com a possibles transmissors
d'escalfors d'un món
que creiem millor.*

5.2 Educació Artística

Entenem, doncs, que si hi ha múltiples maneres de concebre l'art, també hi haurà diverses maneres d'ensenyar-lo. Seguidament, farem un breu recorregut per alguns moviments d'educació artística sorgits a partir del segle XX (l'autoexpressió creativa, el corrent reconstruccionista, Discipline-based-art-education i el projecte Zero de Harvard) per entendre els diferents plantejaments i, posteriorment, rescatar-ne les idees que ens semblin més interessants de cadascun d'ells.

5.2.1 L'autoexpressió creativa o expressió lliure

L'autoexpressió creativa té els orígens en les idees romàntiques del segle XIX, on es propugna la lliure expressió de l'artista. Aquest corrent sorgeix en el període d'entreguerres (1908-1939), quan es comença a posar en dubte les idees tradicionals de l'educació, amb el plantejament que tothom neix amb uns potencials i capacitats que van minvant i castrant-se per un sistema educatiu clàssic i homogeneïtzador.

Pel que fa al món de l'art, apareixen moviments artístics com el surrealisme o l'expressionisme abstracte que proven de trencar amb l'estatus burgès de l'art per unificar art i vida. Pels expressionistes, el principal objectiu és transmetre la subjectivitat i els sentiments de l'artista i aconseguir emocionar a l'espectador.

En el pla de l'Educació Artística, la realitat social i cultural del moment, desemboca en la creació del corrent de l'expressió lliure.

El principal objectiu d'aquest corrent era facilitar el desenvolupament creatiu de l'infant com a camí pel desenvolupament integral de la persona. Així doncs, el corrent d'expressió lliure (anomenat així a Europa, i autoexpressió creativa als Estats Units) proposa una educació que permeti la lliure expressió del subjecte a través dels processos creatius i la llibertat creadora, amb l'objectiu de desenvolupar una identitat integral, tant individual com col·lectiva. En conseqüència, l'art és el resultat de la lliure expressió de l'individu.

Una de les principals influències sobre la que es basa aquest moviment pedagògic són les investigacions psicològiques de Freud¹⁹, que ressalta la importància de l'inconscient com a principal factor d'influència en la vida de les persones. Així com l'estimulació artística com a eina necessària per la salut emocional de l'infant. A partir d'aquesta idea, a nivell educatiu es busca l'alliberació de les emocions inconscients a través de la lliure expressió. Diversos professors elaboren la seva pròpia metodologia per acompanyar al subjecte al llarg del procés creatiu. Entre aquests destaquen les aportacions de Franz Cizek.

Franz Cizek²⁰ va desenvolupar la idea de crear una nova metodologia d'EA basada en el dibuix infantil a partir de l'observació de dibuixos infantils quan ell encara era estudiant d'art. Així doncs, Cizek va crear una pedagogia de l'art basada en la valorització dels infants com a artistes i de les seves creacions.

Més endavant va crear la seva pròpia escola d'art sota la premissa "Deixeu als infants créixer, desenvolupar-se i madurar". Aquestes idees traspassades a la metodologia es concreten en evitar la influència de l'adult sobre el procés creatiu dels infants, deixant el mètode, el material i el tema de la creació a l'elecció de l'infant. Per altra banda, intenta disminuir els estímuls externs per centrar-se en les emocions personals i prova de preservar la imaginació en un estat de puresa absoluta.

L'acompanyament per part de l'adult, amb les pròpies paraules de Cizek, consistia en "aixecar la tapa". És a dir, convidar i acompanyar a l'infant cap a la lliure expressió sense manipulació ni influència de l'adult.

Tot i que la seva filosofia defensava l'activitat autònoma i l'expressió lliure, va ser criticada ja que els seus mètodes eren rígids pel que fa a l'exigència de la tècnica en l'elaboració dels treballs.

¹⁹ Sigmund Freud (1856-1939) Neuròleg i psiquiatre austríac, fundador del psicoanàlisi.

²⁰ Franz Cizek (1905-1946) artista austríac conegut per la seva implicació en l'Educació Artística. Crea una pedagogia centrada en la lliure expressió de l'infant.

Entre els anys 20 i els anys 40 diversos professors, entre els quals Marion Richardson, Victor D'Amico i Margaret Naumburg, s'adhereixen a la proposta educativa no intervencionista de Cizek.

Els escrits de **Victor D'Amico**²¹ van ser de gran influència en l'EA. Aquest contradeia a Cizek, considerant que l'infant no es que sigui artista sinó creador.

“Tal vez ahora sea más necesario que nunca marcar claramente la diferencia entre el niño creativo y el artista profesional. Si el niño es como el artista, el parecido entre ambos se encuentra en la atención que prestan al diseño por sí mismo y a su capacidad de subordinar el tema y la historia a los elementos de la forma, la línea y el color”. (D'Amico a Díez del Corral, 2005)

Per altra banda, considerava que l'EA s'havia de basar en fer art, més que no pas en tècniques repetitives o de memòria. Pel que fa al paper del mestre, aquest havia d'ajudar als infants a trobar la font d'inspiració en les seves pròpies vivències així com a reconèixer els valors artístics.

Per altra banda, **Margaret Naumburg**²² una de les principals teòriques de l'arteràpia i creadora de les escoles Walden a Nova York, defensa la importància de l'EA. Naumburg creia en l'art com una forma de “discurs simbòlic” bàsic en tota l'educació i defensa l'expressió creativa espontània, com a eina bàsica en el tractament de la psico-teràpia i com a motivació vers l'aprenentatge.

Les bases pedagògiques de l'expressió lliure es poden resumir en aquests cinc punts:

- Proposta pedagògica centrada al subjecte creador, on l'art és el canal d'expressió deixant en segon pla el resultat.
- L'art com a mitjà d'expressió de les emocions pel bon desenvolupament i salut mental.

²¹ Victor D'Amico (1927-2009) director del departament d'educació del centre d'Art MOMA.

²² Margaret Naumburg (1890-1983) fou la primera en utilitzar el procés artístic de manera sistemàtica en el seu treball com a psicoanalista. És per això que és una de les primeres teòriques de l'arteràpia.

- Confiança en la creativitat com a quelcom inherent a l'infant.
- Aprenentatge a partir de l'experimentació.
- Orientació lúdica de l'aprenentatge.

Pel que fa al paper del Mestre:

- No intervenció per part de l'adult, renúncia a la instrucció artística en benefici de l'expressió plàstica.
- Afavorir l'autoexpressió de l'infant en front a la limitació.
- Cedir llibertat creativa total a l'infant, ni hi ha un currículum que s'hagi de seguir.
- Tendència procedimentalista i manual en contra de la conceptualització.
- L'acompanyament per part de l'adult és afavorir l'autodescobriment així com estimular la profunditat de la seva expressió.
- Avaluació qualitativa, subjectiva i personalitzada. Centrada en el procés, també es valora l'auto-avaluació.

El moviment de lliure expressió es recupera després de la Segona Guerra Mundial amb nous matisos de la mà de teòrics com Lowenfield o Herbert Read.

Revisant les aportacions d'aquests autors observem que els plantejaments pedagògics expressionistes tendeixen a un cert reduccionisme individualista on l'únic objectiu és l'expressió personal. Deixant de banda la capacitat social i transformadora de l'art.

Seguidament ens endinsarem en el moviment reconstruccionista que ressalta la utilitat social de l'art, rescata la seva part més transformadora i el proposa com a eina de coneixement.

5.2.2 El corrent reconstruccionista

Una altre dels corrents que sorgeixen durant el període d'entreguerres és la reconstruccionista que parteix de la idea de la reconstrucció social.

A partir de la dècada de 1890, un grup d'educadors progressistes que es coneixen com a reestructivistes comencen a re-elaborar les idees de Dewey pel que fa a l'educació artística. Segons aquests, l'educació havia de preparar als individus per ser capaços de modificar les seves condicions de vida a partir d'eines pràctiques i intel·lectuals. És a dir, l'educació s'havia d'integrar a la vida, al món real.

Com ja s'ha dit, el pensament reconstruccionista es deriva de les idees de Dewey, que defensa que l'experiència fa possible la reconstrucció del coneixement, i per tant, de la societat.

Dewey entén l'art com a experiència concreta, tant de l'espectador com de l'artista, on el procés artístic i el producte final seran aspectes de l'acció artística, i per tant, objectes d'estudi.

Un altre dels aspectes que destacava en els reestructivistes era veure l'art com a recurs capaç de contribuir en la resolució de problemes de la vida diària, tant a casa i a l'escola com a la comunitat. Així doncs, l'èmfasi ja no corresponia a l'art aïllat de la vida sinó a l'art com a part integral de la vida. Aquest canvi de perspectiva d'incorporar l'art com a mitjà transformador de la societat va estar propiciat per la crisi econòmica de 1929 i la Gran Depressió, on la supervivència era qüestió primordial.

Així doncs, l'art esdevé experiència capaç d'incidir en el coneixement i en la resolució de conflictes. L'art traspasa l'expressió personal per convertir-se en eina capaç de transformar l'individu i la societat.

D'aquesta manera, al demostrar la seva utilitat social, l'EA busca el seu lloc en el

currículum escolar. L'art s'equipara amb la ciència i es reivindica com a eina de coneixement també en el camp de la raó.

La capacitat de fer i contemplar art, passarà a ser un aspecte mental i pràctic, i per tant, una capacitat que es pot aprendre i ensenyar. En aquest sentit, la figura del mestre d'art passa d'estar en mans de mestres genèrics a mestres especialistes en la matèria.

“Una educación artística socialmente reconstruida puede enriquecer la comprensión del estudiante a través de la inclusión de la enseñanza sobre el inmenso poder de la cultura visual, la responsabilidad social que acompaña a este poder y la necesidad de integrar la producción creativa, la interpretación y la crítica en la vida contemporánea” (Kerry Freedman citada en TESIS EA pg. 493)

Així doncs, algunes de les bases pedagògiques de l'EA reconstruccionista són:

- Art com a mitjà per resoldre problemes vitals.
- Èmfasi en la integració de les assignatures per anar cap a una experiència escolar unificada. Es proposa crear un entorn formatiu més ric que no pas la separació de les assignatures i els continguts aïllats de l'experiència.
- Valorar la comunitat com al millor espai on realitzar les activitats.

Les idees reconstructivistes seran recuperades als anys 60 pel corrent de l'educació a través de les arts, que tindrà com a objectiu que les arts formin part de l'educació de tots els infants a través d'un currículum que integri les arts en el plantejament d'altres assignatures. En aquest sentit, per exemple, incorporen les visites a museus com a recurs del programa escolar, per tal de complementar el coneixement d'altres assignatures.

5.2.3 Discipline-Based-Art-Education (DBAE)

Un altre corrent contrari a les idees expressionistes és la Discipline-Based-Art-Education (DBAE), que defensa una visió àmplia de l'art que va més enllà de la seva utilitat recreativa o terapèutica. La DBAE visualitza l'art com a tema d'estudi, i en conseqüència, com a disciplina. Així doncs, defensen que l'experiència artística ha de ser incorporada a l'educació general de tots els infants.

El terme DBAE va ser definit per Dwaine Greer (1984), president del Centre Getty per l'educació de les arts de Los Angeles, un centre dedicat a formar als professors especialistes en art.

Un dels impulsors i teòrics d'aquest corrent d'EA fou **Elliot Eisner**²³, que l'any 1972 publica el seu *Educar la visió artística*, on es mostra una proposta de currículum per ensenyar art fruit de les investigacions i treballs propis i dels seus alumnes de doctorat.

Cal senyalar que la definició de disciplina prové del camp de la ciència i fa referència a una branca del coneixement amb grup d'investigadors i unes metodologies d'investigació pròpies. Així doncs, Eisner proposa una nova tendència on el procés creatiu d'un artista pot funcionar com a model d'investigació en el camp de l'EA.

Tanmateix, es oportú fer referència a les aportacions de Jerome Bruner en la creació de l'art com a disciplina. Bruner publica el llibre "El proceso de la educación" a l'any 1960, on defineix el concepte "d'estructura d'una disciplina". Segons aquest autor, la clau de l'èxit del currículum és que els alumnes aprenguin l'estructura disciplinar de les matèries. És a dir, que puguin percebre una visió global del conjunt de la matèria, ja que la comprensió profunda d'un camp de coneixement es produeix a partir de la connexió entre diverses regions mentals com el pensament, l'emoció i la passió.

²³ Elliot Eisner professor d'Art i Educació a la Universitat d'Standford. Vol situar l'Educació Artística com a disciplina estructurada dins del camp de coneixement.

Així doncs, planteja que els currículums s'haurien d'organitzar per disciplines per poder adquirir aquesta comprensió profunda.

El currículum de DBAE s'estructura en camps concrets del saber, amb metodologia d'ensenyament, objectius i continguts concrets que procuren ajudar als infants a pensar l'art de forma intel·ligent.

Els continguts del DBAE es concreten en quatre camps de coneixement que defineixen el nucli de l'EA:

- La història de l'art: transmetre els coneixements històrics i culturals en el que es creen les obres d'art ajuda a contextualitzar-les i poder tenir-ne una comprensió més profunda.
- L'estètica: fa referència a la disciplina filosòfica que estudia la bellesa i l'art.
- La producció artística: posen en dubte la realització de treballs plàstics sota la metodologia de deixar fer que es proposava fins al moment. Deixar que el procés creatiu depengui únicament del procés maduratiu personal, limita la funció de l'educació artística. Ara bé, el fet de participar en un procés creatiu, tal vegada, convida a una comprensió i apreciació més profunda d'altres processos creatius i d'obres artístiques.
- La crítica artística: es pretén desenvolupar la capacitat d'analitzar, descriure i interpretar les diverses qualitats expressives visuals. Convida a desenvolupar la mirada vers l'art.

Com ja hem vist, Eisner fa una forta defensa sobre la necessitat d'estructura que requereix l'EA, tot i així emfatitza la importància de la màgia en la naturalesa de l'art, amb les pròpies paraules de l'autor:

“Quienes se preocupan porque la influencia de la estructura pueda limitar la educación artística, espero que tengan claro que quienes estamos vinculados a la DBAE estamos comprometidos con la magia. Sin ella no hay arte. Sin estructura no hay camino de acceso hacia el arte”.

En relació al valor de la màgia de l'art, una altra de les justificacions que avalen l'EA més enllà de la reforma curricular, i que es recolzen en la tesis de Lowenfield, és la seva convicció que la capacitat creativa influeix en la capacitat de resoldre problemes de la vida diària. I que suposa una habilitat útil i transversal en altres àrees de coneixement, en altres assignatures.

Així doncs, la proposta que desenvolupa DBAE té com a objectiu desenvolupar el coneixement de l'art centrant-se en una visió de l'art com a disciplina. Una visió contrària a la corrent d'expressió lliure que es basava en la confiança de la naturalesa artística dels infants.

5.2.4 Harvard Project Zero (HPZ)

El Projecte Zero (HPZ) va ser fundat pel filòsof **Nelson Goodman**²⁴ l'any 1967 a l'Escola d'Educació de Harvard amb l'objectiu d'estudiar i millorar l'educació artística.

Goodman creu que al llarg de la història s'ha menyspreat molt el paper de les arts en l'educació, contraposant-ho sempre al món de la ciència, i que és hora de plantejar-se l'educació artística com a activitat cognitiva seriosa. Els resultats de les investigacions realitzades a partir del projecte, demostren com a partir de l'educació artística es desenvolupen habilitats cognitives diferents a les alfa-numèriques però no per això menys vàlides.

Howard Gardner²⁵, co-director del HPZ des de 1972, desenvolupa l'any 1983 la teoria de les intel·ligències múltiples, un model de concepció de la ment segons el qual la intel·ligència no és un conjunt unitari que agrupa diverses capacitats sinó una xarxa de conjunts autònoms que s'interrelacionen.

²⁴ Nelson Goodman (1906-1998) filòsof nord-americà.

²⁵ Howard Gardner, psicòleg nord-americà. Graduat a la Universitat de Harvard, on desenvolupa la seva carrera acadèmica basada en l'estudi dels processos cognitius i en l'adquisició de i l'ús dels símbols en els infants i des de 1967 du a terme el Projecte Zero.

La teoria de Gardner influeix i posa en dubte alguns dels tònics educatius demostrant que les arts contribueixen a la transmissió de coneixements, i que cal trencar amb la mirada científica uniformitzadora per ampliar el ventall de possibles resultats.

Per altra banda, el fet de considerar la validesa d'un conjunt d'habilitats més enllà de l'alfa-numèrica, provoca un canvi radical de l'escola pel que fa als currículums i sistemes d'avaluació.

En el camp de l'educació artística Gardner, al seu llibre *"Inteligències múltiples, la teoria en la pràctica"*, destaca les següents aportacions:

- Presentar les diverses maneres de pensar dels diferents rols professionals que tenen a veure amb l'art (artistes, crítics, historiadors, investigadors...)
- Relacionar les activitats periartístiques amb les produccions dels infants.
- Fins als deu anys, les activitats de producció haurien d'estar centrades en l'educació de qualsevol forma artística.
- Organització del currículum artístic al voltant de projectes significatius de certa durada.
- Els currículums artístics han de ser impartits per professors amb profund coneixement sobre el medi artístic.
- Organitzar els currículums sota una mirada flexible per poder aprofundir entorn els conceptes i problemes que van apareixent.
- Avaluació de l'aprenentatge tenint en compte les intel·ligències concretes involucrades en el currículum.
- Tenir en compte tot el que abasta l'aprenentatge artístic, on més enllà de certes habilitats, hi ha una implicació personal i emocional.
- Evitar els judicis de valor o la referència al gust personal per part del docent.
- Reforçar la necessitat de coneixement d'alguna forma artística per part del docent, per tal de transcendir la mirada superficial.

El Projecte Zero manté un compromís amb la investigació de l'educació de les arts i s'expandeix gradualment amb altres temes d'investigació que fan referència a la naturalesa de la intel·ligència, la comprensió, el pensament, la creativitat, el pensament interdisciplinari i intercultural, i l'ètica. El seu treball es duu a terme tant a escoles com a empreses i organitzacions culturals.

Finalment, alguna de les conclusions fruit de les investigacions del Projecte Zero són:

- La importància del continu diàleg amb els professors d'art per tal d'escoltar les seves argumentacions sobre la pràctica docent, i així poder crear noves estratègies que assegurin una intervenció de qualitat.
- Recollir la visió dels docents d'EA com a ciutadans del món, més enllà del seu paper concret com a docents, ja que aquestes seran bàsiques en la recerca de la qualitat educativa.
- L'EA proporciona experiències riques i complexes als alumnes que influeixen en el seu procés de creixement i aprenentatge.

6 Metodologia

Tot seguit, desenvoluparem la metodologia que s'ha dut a terme per tal de realitzar la present investigació teòrica.

Primerament s'ha introduït el marc conceptual d'escola alternativa, definint-ne diversos conceptes. Seguidament, s'ha fet una revisió teòrica de set propostes pedagògiques amb la intenció de conèixer diversos plantejaments i metodologies de centres educatius. Totes les propostes que s'han revisat tenen en comú la voluntat d'oferir un acompanyament respectuós als infants tot i que sota diferents criteris conceptuals i metodològics.

Una vegada feta aquesta revisió, s'ha introduït la Mediació Artística que presenta una metodologia respectuosa en un context de desenvolupament personal a través de l'art.

Després, s'ha donat pas a la segona part que conforma el marc teòric del treball que fa referència a l'Educació Artística. Per fer-ho, s'ha introduït diverses mirades vers l'art a partir de l'esquema proposat per Eisner que serveixen per entendre els diferents enfocaments que se li pot donar a l'Educació Artística.

Després, seguint el mateix patró que a la primera part conceptual, s'han presentat quatre propostes pedagògiques d'Educació Artística per conèixer diferents plantejaments i metodologies en d'aquest camp educatiu.

Proposta de classificació de les diverses escoles pedagògiques revisades:

Amb l'objectiu de poder sistematitzar els diferents aspectes de les propostes pedagògiques revisades s'han seleccionat set eixos com a criteris de classificació. Aquesta classificació permet sistematitzar els aspectes que seran més rellevants en la definició de la proposta d'Escola d'Art Respectuosa.

Els eixos seleccionats són:

- Referents teòrics

- Història i lloc
- Principis pedagògics
- Metodologia
- Paper del mestre
- Organització de l'espai (només pels projectes educatius d'escola alternativa)
- Mirada vers l'art (només per les propostes pedagògiques d'EA)

A partir d'aquests eixos s'han realitzat unes taules que sistematitzen els conceptes introduïts a la primera part de la investigació per poder facilitar l'anàlisi de les propostes pedagògiques.

Finalment, l'últim apartat que configura la tesina serà la mostra del resultat de la investigació, que consta de la realització d'una **taula conceptual amb les bases pedagògiques i metodològiques d'una escola d'art respectuosa**.

Aquesta taula, es realitzarà a partir de l'anàlisi de les taules anteriors, d'on es seleccionaran els conceptes que es creuin adequats de cada proposta pedagògica segons el criteri de l'autora i es generarà una taula definitiva amb la justificació dels diversos ítems escollits.

Taula 1: Escola Montessori

	Montessori
Referents teòrics	<ul style="list-style-type: none"> - Maria Montessori - Jean Itard (1774-1838) - E. Séguin - Pestalozzi (1746-1827)
Història i lloc	<ul style="list-style-type: none"> - Neix a Itàlia l'any 1924 de la mà de Maria Montessori - El mètode Montessori es va fundar a la Casa de los Niños, Roma.
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - L'educació no és l'acció que imparteix un mestre, sinó un procés natural que es desenvolupa de manera espontània en l'ésser humà a través d'experiències realitzades en l'ambient. - Profund respecte vers els infants. - importància de l'entorn dels infants ja que, el desenvolupament de les capacitats i valors de l'infant dependrà de l'ambient social on aquest es desenvolupi. - l'alumne com a únic protagonista de la seva educació, cap persona pot ser educada per una altra persona - busca el desenvolupament integral de l'infant, tenint en compte l'aspecte acadèmic, físic, emocional i social.
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Relació entre el moviment i la cognició. - Aprentatge significatiu a partir de la pròpia experiència, curiositat i desig de descobrir. - Autoeducació i lliure elecció per part dels infants. - Equilibri entre llibertat i disciplina marcada per l'ordre i l'ambient. - Relació amb el material i l'espai com a font d'aprenentatge
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupar la capacitat d'observació, presentar els materials en el moment en que l'infant estigui preparat. - Confiança en les potencialitats de l'infant, respectant la seva autonomia procurant no interrompre la seva activitat espontània i concentració. - Conèixer els límits dels espais i comunicar-los quan no es respecten. - Cultivar una humanitat espiritual més que no pas mecànica o tècnica. Tenir maduresa emocional per poder mantenir una actitud calmada i humil, exempta de judici i poder intuir les necessitats dels infants. - Cuidar els espais, mantenir l'ordre i conèixer l'ús dels materials disponibles. Transmetre als infants l'amor cap al material i l'ambient a partir de l'exemple. - Actitud activa quan l'infant es posa en contacte per primera vegada amb un material i una actitud passiva quan el nen o nena ja conegui el material. - Guiar a l'infant cap a la auto-observació, auto-qüestionament i exploració. - Conèixer les necessitats de cada infant segons el període de desenvolupament en el que es troben.
Organització de l'espai	<ul style="list-style-type: none"> - Espais lluminosos i diàfans per afavorir la lliure circulació. - Ordre rigorós per afavorir l'autonomia dels infants. - En contacte amb la natura o amb presència de plantes i flors. - Mobiliari proporcionat a les dimensions i capacitats dels infants. - Limitats, no hi ha sobrecàrrega de material. - Ambient tranquil, colors i decoracions suaus.

Taula 2: Agazzi

	Agazzi
Referents teòrics	<ul style="list-style-type: none"> - Fröbel - Rosa Agazzi (1866-1951) - Carolina Agazzi (1870-1945)
Història i lloc	<ul style="list-style-type: none"> - Les germanes Agazzi funden un jardí infantil dedicat als nens i nenes de classes socials baixes de Mompiano (Brescia)
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - Respecte de la llibertat, creativitat i espontaneïtat de l'infant - L'objectiu és desenvolupar la iniciativa dels infants, deixant que creixin seguint la seva curiositat i naturalesa pròpia. - Escola com a continuïtat de la vida familiar - Caràcter globalitzador. - Es busca desenvolupar l'autonomia de l'infant. - Valor de l'alegria, valorar l'ordre i l'activitat de l'infant
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Transmissió de continguts a partir d'activitats lúdiques - Oferir un clima de confiança, on l'infant es pugui sentir lliure i cuidat en un ambient protegit i familiar. - Joc com a mètode d'aprenentatge. - Educació del llenguatge a través del cant i el ritme. - joc lliure i ordenat en un ambient afectiu - Respecta els diversos ritmes i necessitats dels infants - El coneixement de l'infant a través de la observació - Ús intel·ligent dels objectes realistes, en l'educació dels sentits i del llenguatge. - autoaprenentatge i assimilació de conceptes a través de la intuïció. - Activitats presents en les rutines quotidianes
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Caire maternal, - Actitud càlida i curosa - Acompanya els processos d'aprenentatge a partir de l'observació atenta i facilitant la seva ajuda.
Organització de l'espai	<ul style="list-style-type: none"> - Organització circular - Ambient càlid i afectiu- - Materials reciclats d'ús quotidià i materials naturals.

Taula 3: Waldorf

	Waldorf
Referents teòrics	- Rudolf Steiner
Història i lloc	- Neix l'any 1919 a Stuttgart, Alemanya.
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - L'escola pot ser un espai per la renovació social on acollir els impulsos de les noves generacions. - Desenvolupament de cada individualitat, amb una mirada àmplia i integral vers la persona, acollint la dimensió corporal, l'anímica i l'espiritual. - El procés educatiu a un procés artístic. - Respectar el procés maduratiu de cada alumne - Equilibrar i fomentar les seves capacitats intel·lectuals, la sensibilitat artística i la força de voluntat - Adquirir formació de manera que a l'edat adulta els infants puguin estar preparats per la vida i per aportar noves idees i projectes a la societat.
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Treballar de manera orgànica i coordinada les tres esferes de l'infant: la conscient, la semiconscent i la inconscient. - Divisió de tres nivells maduratius: infantil, primària i adolescència. - Quatre temperaments per el comportament i personalitat dels infants: Sanguini, colèric, melancòlic i flegmàtic.
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Mestre com a artista, la didàctica es basa en la seva creativitat - Acompanya als alumnes durant tot el cicle de primària - Molta implicació - Acompanyar a casa infant de manera individual i segons les seves necessitats. - Formació continuada - Preparació integral, de totes les dimensions de la persona.
Organització de l'espai	- Il·luminació suau, làmpades de paper.

Taula 4: Escola Moderna

	Escola Moderna
Referents teòrics	<ul style="list-style-type: none"> - Ferrer i Guàrdia (1859-1909) - Paul Robin (1837-1912)
Història i lloc	<ul style="list-style-type: none"> - Creada l'any 1901 a Barcelona
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - Educar a la classe treballadora per tal que el nens i nenes formats al centre arribin a ser persones instruïdes, justes i lliures de prejudicis. - Llibertat com a valor fonamental. Llibertat responsable de conuiuere en grup. - Educació integral, contemplant la dimensió intel·lectual, l'emocional de caràcter personal, la dimensió corporal i la cultura de la voluntat. - Coeducació de sexes i classes socials - Joc com a font d'aprenentatge per desenvolupar la solidaritat, el treball col·lectiu i la socialització. - Treballar activament per la instrucció popular - Educació no-autoritària - Tenir una base científica i racional. - Centre autogestionat independent a l'Estat
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Educació no coercitiva, recolzada en la ciència i el racionalisme. - Organització assembleària - Realització de sortides i excursions per ampliar l'experimentació i observació dels infants. - Rebuig al sistema de premis i càstigs - Educació en els hàbits de la higiene i la salut - Escola oberta a les famílies - Educació individual adaptada a les capacitats i psicologia de l'infant. - Oferir formació a les famílies dels infants - Organitzar "Misses de la ciència o la raó"
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - No autoritari - Acompanyament individuals als infants i adaptat a les capacitats i psicologia concreta.
Organització de l'espai	<ul style="list-style-type: none"> - Tenir una biblioteca competent dins del centre educatiu.

Taula 5: Summerhill

	Summerhill
Referents teòrics	- Sutherland Neil: (1883-1973)
Història i lloc	- l'any 1921 a Anglaterra
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - La importància de l'educació rau en la felicitat humana - L'amor, el respecte i la llibertat seran valors fonamentals que s'aprendran a través de la convivència - Llibertat responsable que tingui en compte la convivència col·lectiva. - Antiautoritària - Les persones són bones per naturalesa - Es valora l'educació emocional per sobre de la instrucció intel·lectual
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Llibertat responsable, amb límits i normes. - Horitzontalitat entre infants i adults - Les decisions es prenen de manera assembleària - L'infant s'autoregula escoltant els seus desitjos i necessitats - Assistència voluntària a l'escola
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Antiautoritaris - Exempt de judicis i expectatives vers els infants
Organització de l'espai	No es disposa d'aquesta informació

Taula 6: Reggio Emilia

	Reggio Emilia
Referents teòrics	- Loris Malaguzzi (1920–1994)
Història i lloc	- Creada la primavera de 1945, a un poble situat a pocs kilòmetres de Reggio Emilia, Itàlia,
Principis pedagògics	- - Educació activa - L'aprenentatge és mèrit de l'infant - Pedagogia de la relació : potenciar i reforçar el sentit d'identitat pròpia - L'objectiu pedagògic és la participació i adequació a tots els membres del grup.
Metodologia	- Aprenentatge a partir de l' experiència - Organització amb grups petits - Donar valor als sentiments , a l' afectivitat , l' autoregulació i la lògica . - Ambient de seguretat i confiança, l'infant podrà desenvolupar la seva autonomia personal de pensament i acció, el valor del context i els processos comunicatius. - Clima agradable i tranquil, d'unió de grup i sinceritat.
Paper del mestre	- Acompanyament individual - Observació activa per veure quina és la manera de participar de cada infant - Proposar activitats del gust de tots els infants per procurar la integració - Constant revisió i canvi del projecte - Formació contínua - Bidireccionalitat entre adult i infant
Organització de l'espai	- Entrada amb tota la informació i documentació sobre l'organització de l'escola. - Aules unides per una plaça central, que és el lloc de trobada, relació i joc. - Aules subdividides en dues zones contigües. Les aules disposen de molts objectes creats pels familiars dels alumnes. - Aula de música i de psicomotricitat. - Zones verdes - Espai comú on cuinar i menjar. - Un taller d'art amb gran varietat de materials i recursos que usen mestres i alumnes per l'exploració i la creació.

Taula 7: Educació Viva

	Educació Viva
Referents teòrics	- Psicologia humanista i la neurociència, així com la psicologia social de Vygotsky, la psicologia evolutiva cognitiva de Piaget, la Gestalt i la psicologia no directiva de Carl Rogers
Història i lloc	- Sorgeix a Barcelona el 2009 a partir de la creació del Centre de Recerca i Assessorament d'Educació Viva (CRAEV).
Principis pedagògics	- El paper de l'educació ha d'estar centrat en allò que realment som: éssers vius - Relacions humanes des d'una mirada amorosa i sistèmica - El desenvolupament de la percepció i l' educació emocional - Tot organisme viu té una estructura interna que l'ha de guiar per esdevenir allò que en essència és dins d'uns paràmetres de benestar i equilibri. - Fe organísmica - Escola activa
Metodologia	- Entorn estimulants i segur que permeti satisfer les necessitats dels infants - Permetre l' autonomia i exploració dels infants - Autoregulació dels infants - Permetre el moviment i joc espontani - Mirada amorosa i sistèmica - Aprenentatge vivencial i actiu
Paper del mestre	- Poca intervenció per part de l'adult - Ofereixen una mirada amorosa i sistèmica
Organització de l'espai	- Entorn distribuït en diversos ambients preparats amb les condicions i materials pertinents per tal que cada infant construeix el seu aprenentatge.

Taula 8: Mediació Artística

	Mediació Artística
Referents teòrics	<ul style="list-style-type: none"> - Neix a partir de la confluència entre l'educació social, la psicologia, l'educació artística, l'arteteràpia, la filosofia i l'animació sociocultural. - Ascensión Moreno
Història i lloc	<ul style="list-style-type: none"> - Es defineix el concepte de Mediació Artística al 2010 a Barcelona per Ascensión Moreno
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - Desenvolupar la integritat de la persona - Elaboració simbòlica i superació de conflictes inconscients. - Rescatar les parts sanes del subjecte i les seves potencialitats. - Prendre consciència de la situació actual i iniciar un procés de canvi i reinserció. - La identitat és quelcom múltiple i variant
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Perspectiva oberta i versàtil així com una programació flexible per tal d'afavorir la participació del grup i adequar el taller als interessos concrets dels participants. - Enunciats oberts que facin referència a la tècnica emprada però mai al contingut per facilitar procés de simbolització significatius. - Considerar la decisió de no realitzar l'activitat anunciada com una manera de participar. - Posada en comú al final de cada sessió per donar espai a compartir com s'ha viscut l'experiència artística i convidar al "darse cuenta" esmentat anteriorment. - Mantenir una mirada global i lliure de prejudicis cap a les persones, rebutjant l'estigmatització que sovint pateixen els col·lectius en risc d'exclusió social - Creació d'un clima de confiança i lliure de judici per facilitar l'expressió dels participants.
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Capacitat d'observació per adequar les propostes als interessos dels participants - Actitud exempta de judici - Transmetre seguretat i confiança als participants - Coneixement de la disciplina artística amb la que es treballa
Mirada vers l'art	<ul style="list-style-type: none"> - Art com a eina capaç de possibilitar processos transformadors intrapersonals i interpersonals. - L'expressió artística provoca processos de simbolització que ens ajuden a prendre consciència del que ens passa. - Es centra en el procés de creació més que en el resultat - No té com a objectiu ensenyar Art sinó oferir la possibilitat de viure un procés creatiu. - Les creacions funciona com a mirall d'un mateix

Taula 9: Autoexpressió creativa

	Autoexpressió creativa
Referents teòrics	- Franz Cizek, Marion Richardson, Victor D'Amico i Margaret Naumburg
Història i lloc	- Període d'entreguerres (1918-1939)
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - El desenvolupament creatiu de l'infant és el camí cap al desenvolupament integral de la persona - Educació que permeti la lliure expressió del subjecte a través dels processos creatius i la llibertat creadora. - Inconscient com a principal factor d'influència en la vida de les persones. - El protagonista és el subjecte creador - Aprenentatge a partir de l'experimentació - Orientació lúdica de l'aprenentatge - Renúncia a la instrucció artística en benefici de l'expressió plàstica.
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - No hi ha currículum que s'hagi de complir - Afavorir l'autoexpressió de l'infant en front a la limitació - Disminuir els estímuls externs per centrar-se en les emocions personals, i es prova de preservar la imaginació en un estat de puresa absoluta. - Cedir llibertat creativa total a l'infant, ni hi ha un currículum que s'hagi de seguir. - Avaluació qualitativa, subjectiva i personalitzada. Centrada en el procés, també es valora l'auto-avaluació. - Tendència procedimentalista i manual
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Convidar i acompanyar a l'infant cap a la lliure expressió sense manipulació ni influència de l'adult. - Ajudar als infants a trobar la font d'inspiració en les seves pròpies vivències així com a reconèixer els valors artístics. - Cedir llibertat creativa total a l'infant, - Afavorir l'autodescobriment així com estimular la profunditat de la seva expressió.
Mirada vers l'art	<ul style="list-style-type: none"> - Art com a resultat de la lliure expressió de l'individu. - Art com a expressió de l'inconscient - L'art contribueix a la salut mental - Valorització dels infants com a artistes - L'art és el canal d'expressió deixant en segon pla el resultat. - Confiança en la creativitat com a quelcom inherent a l'infant

Taula 10: Corrent reconstruccionista

	Corrent reconstruccionista
Referents teòrics	<ul style="list-style-type: none"> - Dewey
Història i lloc	<ul style="list-style-type: none"> - Període d'entreguerres (1918-1939)
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - L'educació ha de preparar als individus per ser capaços de modificar les seves condicions de vida a partir d'eines pràctiques i intel·lectuals. - L'educació s'ha d'integrar a la vida, al món real. - L'experiència fa possible la reconstrucció del coneixement, i per tant, de la societat. - Èmfasi en la integració de les assignatures per anar cap a una experiència escolar unificada. - Valorar la comunitat com al millor espai on realitzar les activitats.
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - La capacitat de fer i contemplar art, passarà a ser un aspecte mental i pràctic, i per tant, una capacitat que es pot aprendre i ensenyar. - Vincular la formació artística a altres camps del coneixement - Crear un currículum que tingui equilibri entre la informació general i la tècnica i entre les activitats dirigides i les creatives
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Professors formats en totes les competències que contempla el currículum - Treball conjunt amb altres professors, compartint experiències i activitats - La figura del mestre d'art passa a estar en mans de mestres especialistes en la matèria.
Mirada vers l'art	<ul style="list-style-type: none"> - Art com a experiència concreta tant de l'espectador com de l'artista. És a dir, on tant el procés artístic com el producte final, seran aspectes de l'acció artística. - Art com a part integral de la vida. - Art com a eina de coneixement - Art com a experiència capaç d'incidir en el coneixement, en la resolució de conflictes, i en la transformació de l'individu i la societat. - Art com a part integral de l'activitat humana - Art com a mitjà per adquirir objectius comunitaris

Taula 11: Discipline Based Art Education

	DBAE
Referents teòrics	- Dwaine Greer, Elliot Eisner, Jerome Bruner
Història i lloc	- Es defineix el terme l'any 1984 a Los Angeles
Principis pedagògics	- L'experiència artística ha de ser incorporada a l' educació general de tots els infants. - El procés creatiu d'un artista pot funcionar com a model d'investigació en el camp de l'EA. - L'èxit del currículum és que els alumnes aprenguin l' estructura disciplinar de les matèries - Els continguts del currículum han d'incloure: història de l'art, estètica, crítica artística i producció artística.
Metodologia	- Organitzar el currículum per disciplines - S'ensenya història de l'art, estètica, producció artística i crítica artística - Crear un currículum amb camps concrets del saber, amb metodologia d'ensenyament, objectius i continguts concrets.
Paper del mestre	- Transmetre els coneixements definits en el currículum concret d'EA:
Mirada vers l'art	- Art com a tema d'estudi, com a disciplina - Procés creatiu com a model d' investigació - La capacitat creativa influeix en la capacitat de resoldre problemes de la vida diària. - La capacitat creativa és una habilitat útil i transversal en altres àrees de coneixement,

Taula 12: Harvard Project Zero

	HPZ
Referents teòrics	- Nelson Goodman, Howard Gardner
Història i lloc	- 1967 a l'Escola d'Educació de Harvard
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - EA com a activitat cognitiva seriosa - Creença en la teoria d'intel·ligències múltiples - La importància del continu diàleg amb els professors d'art per tal d'escoltar les seves argumentacions sobre la pràctica docent, i així poder crear noves estratègies que assegurin una intervenció de qualitat. - Recollir la visió dels docents d'EA com a ciutadans del món, més enllà del seu paper concret com a docents, ja que aquestes seran bàsiques en la recerca de la qualitat educativa. - L'EA proporciona experiències riques i complexes als alumnes que influeixen en el seu procés de creixement i aprenentatge.
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Presentar les diverses maneres de pensar del diferents rols professionals que tenen a veure amb l'art (artistes, crítics, historiadors, investigadors...) - Relacionar les activitats periartístiques amb les produccions dels infants. - Fins als deu anys, les activitats de producció haurien d'estar centrades en l'educació de qualsevol forma artística. - Organització del currículum artístic al voltant de projectes significatius de certa durada. - Organitzar els currículums sota una mirada flexible per poder aprofundir entorn els conceptes i problemes que van apareixent. - Avaluació de l'aprenentatge tenint en compte les intel·ligències concretes involucrades en el currículum. - Tenir en compte tot el que abasta l'aprenentatge artístic, on més enllà de certes habilitats, hi ha una implicació personal i emocional. - Escola oberta al barri i a les famílies
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Els currículums artístics han de ser impartits per professors amb profund coneixement sobre el medi artístic. - Evitar els judicis de valor o la referència al gust personal per part del docent. - Coneixement d'alguna forma artística per part del docent, per tal de transgredir una mirada superficial.
Mirada vers l'art	- Les arts contribueixen a la transmissió de coneixements

7 Resultats: bases del projecte educatiu de l'escola d'art respectuosa

Tot seguit, ens endinsarem en la presentació dels resultats de la present investigació. Aquests pretenen establir els principis pedagògics de l'escola d'art respectuosa, el paper dels mestres, l'organització de l'espai i la mirada vers l'art.

Aquest apartat és de caire personal, ja que encara que totes les idees que es presentaran a continuació són fruit de la investigació teòrica que configura el treball, la justificació de l'elecció d'idees concretes que conforma l'escola d'art respectuosa serà personal, fruit de la pròpia reflexió i voluntat.

7.1 Escola d'art respectuosa

L'escola d'art respectuosa busca ser una proposta educativa que neix fruit de la unió de les idees de l'educació alternativa, la Mediació Artística i l'educació artística.

Aquest projecte educatiu sorgeix de l'interès en els processos creatius, considerant-los processos de creixement i autoconeixement. A partir d'aquí, busca el mètode d'acompanyar els processos creatius de forma respectuosa.

Fruit de l'experiència personal tant com a participant així com a suport de docent d'art, neix la inquietud de traslladar els models de pedagogia respectuosos en el desenvolupament artístic de l'infant.

7.1.1 Principis pedagògics

A partir d'un anàlisi dels referents educatius esmentats anteriorment, s'ha vist que les diverses propostes educatives tenen uns principis pedagògics força

similars, tot i que sovint s'expressen de diferent manera. S'han agafat alguns dels principis més compartits entre les diferents escoles i que són afins amb el criteri de l'autora per desenvolupar els principis pedagògics de l'escola d'art respectuosa.

Aquests són els següents:

- Educació activa:

Aprenentatge a partir d'experiències significatives i la manipulació que sorgeixen del propi desig i curiositat.

- Fe organísmica:

Es refereix a la idea que tot organisme viu té una estructura interna que és la que l'ha de guiar a l'hora d'interactuar amb l'entorn amb l'objectiu d'esdevenir allò que en essència és, dins d'uns paràmetres de benestar i equilibri.

- Autoregulació i autonomia:

Cadascú de nosaltres té la capacitat d'autoregular-se escoltant els seus desitjos i necessitats, per fer-ho, cal cultivar l'autoconeixement.

Així mateix, el context educatiu ha de facilitar l'autonomia de l'infant per tal que puguin regular els seus propis processos sense la intervenció necessària de l'adult.

- Mirada integral:

Tenint en compte totes les dimensions de la persona: corporal, intel·lectual, social, espiritual i emocional.

- Amor, respecte i llibertat com a valors fonamentals

El context educatiu ha de propiciar la transmissió d'aquests valors a través de les relacions personals, ja que és la base de tota bona convivència.

- Llibertat responsable:

El dret a la llibertat i lliure expressió individual tenint en compte la responsabilitat que suposa la convivència.

- Acompanyament individual:

Respecte vers les capacitats, necessitats segons el moment vital i maduratiu de cada infant.

- Mirada sistèmica:

Pensament sistèmic i integrador en la percepció dels infants, tenint en compte la situació familiar i social de cada infant en cada moment.

- Escola com a espai per a la renovació social:

A partir dels valors transmesos en les relacions del context escolar, l'escola esdevé un espai per a la renovació social ja que fomenta l'esperit crític a partir de l'autonomia i l'autoregulació.

- Joc com a font d'aprenentatge:

Es concep el joc com a forma natural d'aprenentatge ja que proporcionen exploració, descoberta i relació a la vegada que exercita el món simbòlic dels infants.

- Recolzament de la teoria d'intel·ligències múltiples:

Mirada oberta cap a les diverses capacitats i potencialitats, aprofitant les millors potencialitats de cada infant i treballant aquells àmbits que ho requereixen amb propostes adaptades a les situacions concretes dels infants.

- Recolzament de la idea que la identitat és quelcom múltiple i variant:

A partir d'aquesta idea, s'evita l'estigmatització i les expectatives vers els infants. El fet d'entendre que la identitat és variable permet i propicia el canvi, així com l'exploració de diversos rols diferents als més recurrents.

- Escola oberta al barri i a les famílies

L'escola participarà activament del teixit associat del barri, participant en els principals esdeveniments (festes majors, carnaval, etc...) i obrint l'escola a

associacions i col·lectius afins al projecte. Les famílies dels infants podran participar activament de l'escola, accedint de forma lliure als tallers. Entenent que comparteix la manera de fer de l'escola, pot actuar com a suport al acompanyament dels infants.

7.1.2 Metodologia

- Eliminació del currículum:

No hi ha un currículum preestablert que s'hagi de complir així com tampoc hi ha uns objectius concrets que s'hagin d'assolir, sinó que l'escola d'art s'entén com un espai d'exploració i descoberta preparat per acollir els desitjos d'aprendre dels infants.

- Pel que fa a l'organització:

El mestre presenta materials i tècniques i introdueix com es poden utilitzar. Els enunciats de les propostes es cenyeixen al material o tècnica emprada, però mai al contingut per tal de facilitar processos de simbolització significatius.

Un cop han estat presentats els diversos materials, els infants circulen de forma lliure per l'espai, escollint el material disponible amb el que volen treballar.

La durada de les activitats la decideixen els infants dins d'un marge d'horari establert per l'escola, quan s'acaba la curiositat vers un material o activitat concreta es recull el material i es va en busca de la següent estimulació. Tot i així, hi ha la possibilitat de realitzar projectes personals de llarga durada si existeix la voluntat d'aprofundir en el procés creatiu.

Per altra banda, a partir de l'observació atenta per part del mestre, es recullen els diversos interessos dels infants a fi de realitzar tallers específics adaptats a les demandes concretes.

Finalment, es respecta la decisió d'estar a l'escola sense realitzar cap activitat en

concret com una manera més de participar, ja que el simple fet d'estar present és quelcom que parla d'un mateix.

- Grups:

No hi ha divisió de grups establerts ja que mentre existeixi una ràtio adequada entre mestres i alumnes (un màxim de vuit alumnes per mestre), aquest podrà fer un acompanyament individual i adaptat a les necessitats de cada infant.

Per altra banda, la convivència amb nens i nenes de diferent edat provoca agrupacions naturals per afinitats i grups d'interès que son font d'aprenentatges significatius en la convivència.

- Atmosfera:

Al ser un espai d'expressió personal és important la creació d'un clima de confiança, tranquil, acollidor i lliure de judici. D'aquesta manera es busca afavorir l'autoexpressió de l'infant en front a la limitació.

Durant els processos de simbolització entren en joc les emocions. Un espai de creació ha d'estar preparat per acollir les diverses emocions que sorgeixen. Per exemple, disposant d'una habitació que pugui ser un espai íntim on poder recollir i acompanyar a l'infant de forma íntima.

- Estones comunes:

A l'iniciar la jornada escolar es fa una assemblea de benvinguda on es presenten els diversos espais i materials disponibles del dia. Per altra banda, l'assemblea també esdevé un bon moment per recollir interessos, dubtes i comentaris dels infants. Al finalitzar l'assemblea comença la lliure circulació dels infants pels diversos ambients. Fins que, al finalitzar la jornada es torna a fer una assemblea de comiat on s'ofereix l'espai de compartir l'experiència i projectes realitzats durant el dia de forma voluntària i on es tanca la jornada.

7.1.3 El paper dels mestres

- Perfil

El perfil d'un mestre d'escola d'art respectuosa ha de ser el d'una persona amb experiència personal vinculada al món de l'art, amb recursos artístics i expert en alguna disciplina artística.

Per altra banda, a fi de poder acollir les necessitats i demandes dels infant, el professional ha de saber gestionar les pròpies emocions per tal de poder acollir les dels altres. Tenir un bon autoconeixement serà necessari a l'hora d'acompanyar de forma respectuosa als infants.

- Relació amb els infants

Acompanyament individual als infants, adaptat a les capacitats, potencialitats, demandes i necessitats de cadascun d'ells. Observació activa per tal de captar els interessos dels infants i proposar tallers específics afins als diferents gustos. D'aquesta manera promou la integració del projecte a tots els membres del grup.

Per altra banda, hi haurà poca intervenció per part de l'adult, aquest mantindrà una actitud present i disponibles a les diverses demandes que vagin sorgint.

La mirada vers els infants serà amorosa i sistèmica, acollint els estats emocionals dels infants i amb capacitat de contextualitzar els processos d'aquests.

Per altra banda, el mestre evitarà judicis de valor o expressions de gust vers els treballs artístics dels infants a fi de preservar la lliure expressió i permetre crear des de la llibertat i la intuïció i així ser fidels a les pròpies necessitats expressives.

L'objectiu de l'acompanyament serà d'afavorir l'autodescobriments i estimular la profunditat de l'expressió artística. Així com ajudar a trobar la font d'inspiració en les seves pròpies vivències i reconèixer els diversos valors artístics.

- Organització horitzontal i assembleària

Organització assembleària a partir de la distribució de funcions entre els diversos components del grup, exempta de jerarquies i basada en el principi de divisió de treball o comissions.

Importància en la constant comunicació i revisió tant a nivell personal com a nivell de projecte educatiu entre tots els membres del grup. De la mateixa manera, també serà important incloure les emocions dels docents respecte el grup i el projecte per tal d'assegurar la integració i benestar dels mestres així com per proporcionar un bon ambient de treball.

7.1.4 Organització de l'espai

- Ambients preparats

L'espai estarà organitzat a partir de diversos ambients dedicats a tècniques i materials concrets dins de les arts plàstiques (a tall d'exemple: ambient de ceràmica, ambient de fusta, ambient de pintura...). Cada ambient disponible contarà amb l'acompanyament d'un mestre amb coneixements de la tècnica.

Els diversos ambients estaran adaptats a les capacitats dels infants i mantindran un ordre rigorós a fi de propiciar l'autonomia i lliure circulació d'aquests.

- Espai comú

Disposar d'un espai comú per tal de facilitar la comunicació i convivència entre els diversos infants així com l'execució de les assemblees.

- Cuina com espai de convivència

La cuina serà l'espai de convivència per excel·lència. Estarà pensada per que pares i fills puguin compartir i gaudir del treball realitzat.

- Habitació de recolliment

Disposar d'un espai d'intimitat dins l'escola on poder reposar, plorar, estar en silenci o cridar, segons sigui el cas, en un entorn agradable i acollidor.

- Biblioteca i internet

Disposar d'un espai de biblioteca amb referències artístiques o la possibilitat d'accedir a internet per cercar qualsevol informació esdevé una eina útil per realitzar processos creatius.

7.1.5 Mirada vers l'art

- Entendre l'art com a canal d'expressió capaç de traspasar el llenguatge ordinari. És útil i necessari conèixer les **diverses tècniques artístiques** i familiaritzar-se amb aquestes no tant per buscar l'excel·lència en el resultat sinó amb la finalitat d'acabar trobant el **propri llenguatge** que s'adeqüi a les necessitats comunicatives de cada infant.

- L'elaboració simbòlica que permet el llenguatge artístic és una manera de processar les emocions de forma casi inconscient. El fet de poder simbolitzar les coses que ens passen convida al "darse cuenta" del que parla la teràpia Gestalt, que esdevé el primer pas cap a la resolució dels conflictes interns.

- Per altra banda, el fet de tenir una mirada **interdisciplinària de les arts**, permet una llibertat per navegar entre els diversos llenguatges artístics, la combinació d'aquest serà infinita tant com persones es relacionin amb l'art. Així doncs, serà interessant tant conèixer les diverses tècniques artístiques com possibilitar els diferents ponts que es poden fer entre elles, emmarcant els espais de creació com a espais oberts a múltiples resultats expressius.

- Els processos creatius poden esdevenir dubtes o investigacions sobre qüestions personals, socials, existencials...

Amb processos creatius que esdevenen projectes, sovint qüestionar-se quina és la pregunta que es vol resoldre a partir de l'art és una manera de plantejar-se l'objectiu personal de la investigació.

- Quan es culmina un procés creatiu, sovint n'apareix la següent i poc a poc es va creant el propi recorregut artístic, semblant a una biografia de caire existencial que materialitza el que som o el que ens ocupa en aquest moment vital.

Ordenar aquesta biografia en diverses etapes o capítols, convida a tancar, ordenar i deixar respirar els processos creatius.

- Per altra banda, el fet de nodrir-se de creacions d'altres artistes, facilitarà la comprensió del llenguatge i la lògica artística. Així doncs, un altre punt interessant serà tenir en compte **referents artístics** que serveixin com a font d'inspiració per a les pròpies creacions.

Acompanyar la recerca artística a partir de referents, imatges, paraules que tinguin a veure amb algun aspecte amb el que s'està buscant, ja sigui conceptualment, estèticament, a nivell processual... és una manera d'empapar i nodrir l'imaginari a fi d'arribar a nous punts de vista i per tant, possiblement a nous resultats. Al mateix temps, és una manera d'ubicar la pròpia creació dins d'un marc o context artístic buscant afinitats amb altres processos realitzats.

- Provar d'**exposar**, ensenyar a la resta, els resultats dels processos creatius, és una manera de veure reflectida la pròpia obra a partir dels ulls d'altres espectadors.

- Els moments de buit i de falta d'inspiració formen part dels processos creatius. Sovint es necessari deixar la ment en blanc per tal que aflori el que ens preocupa en aquell moment.

Taula 11: Escola d'art respectuosa

	Escola d'art respectuosa
Principis pedagògics	<ul style="list-style-type: none"> - Educació activa - Fe organísmica - Autoregulació i autonomia - Mirada integral - Amor, respecte i llibertat com a valors fonamentals - Llibertat responsable - Acompanyament individual - Mirada sistèmica - Escola com a espai per la renovació social - Joc com a font d'aprenentatge - Recolzament de la teoria d'intel·ligències múltiples - Recolzament de la idea d'identitat com a quelcom múltiple i variable. - Escola oberta al barri i a les famílies
Metodologia	<ul style="list-style-type: none"> - Eliminació del currículum - Organització assembleària - Enunciats oberts cenyits al material i tècnica emprada - Circulació lliure per l'espai, l'infant decideix l'activitat que vol realitzar - Elaboració de tallers específics adaptats als interessos dels infants - Respecte cap a la no activitat - Clima de confiança, tranquil, acollidor i lliure de judici - Assemblea de benvinguda i de tancament amb els infants
Paper del mestre	<ul style="list-style-type: none"> - Persona amb coneixement i vinculació amb el món de l'art - Observació activa vers els infants - Actitud present i disponible, amb intervenció quan sigui necessari - Mirada amorosa, acollidora i sistèmica vers els infants - Evitar judicis de valor i expressions de gust - Organització horitzontal i assembleària entre el membres del grup - Divisió de treballs segons comissions
Organització de l'espai	<ul style="list-style-type: none"> - Mobiliari adaptat a les capacitats dels infants - Espai comú - Cuina - Biblioteca i internet
Mirada vers l'art	<ul style="list-style-type: none"> - Art com a canal d'expressió - Conèixer diverses tècniques per trobar el propi llenguatge - L'art convida a l'elaboració simbòlica de les emocions - Mirada interdisciplinària de les arts - Processos creatius com a preguntes o investigacions a resoldre - Acompanyar la creació amb referents artístics o d'altres camps del coneixement - Valorar el buit creatiu com a part del procés artístic

8 Conclusions

Una vegada estudiades diverses propostes pedagògiques i metodologies reafirmo la meua afinitat amb la perspectiva educativa que es fa des de l'Escola Nova. Una educació que posa l'accent en la confiança, l'amor i la llibertat i pretén que els infants desenvolupin la seva individualitat de manera integral i autònoma. Aquest respecte vers l'individu proporciona l'adquisició de valors profunds des de la infantesa que en un futur podran incidir en la construcció d'una societat més sensible, crítica i respectuosa.

Per altra banda, relacionar l'aprenentatge amb les experiències significatives proporciona als infants les eines necessàries per accedir al coneixement.

Els infants no són continents on s'hi hagi de dipositar contingut, sinó éssers vius amb curiositat natural d'aprendre. A partir de l'acompanyament atent i respectuós d'aquesta curiositat es proporcionen les eines necessàries per aprendre a aprendre. D'aquesta manera es formen unes bases sòlides que permetran la formació continuada al llarg de la vida.

L'objectiu deixa de ser preparar persones perquè encaixin a l'engranatge de la societat i al món del treball per apostar per un desenvolupament integral, que valora les diverses capacitats i potencialitats.

Aquest tipus de pedagogia proporciona capacitats emancipadores com l'autonomia, l'esperit crític, l'autoafirmació, l'empoderament i l'autogestió. Capacitats fonamentals per a ciutadans d'avui i de demà.

Traspasar aquestes bases al territori de l'art és necessari per tal de facilitar el descobriment del propi llenguatge artístic adequat a les necessitats expressives de cadascú.

Val la pena insistir en la importància de l'art en el món educatiu, com eina vàlida en el camp de coneixement, a nivell de processos d'investigació, com a llenguatge comunicatiu i mitjà d'expressió.

El fet de voler crear un espai dedicat exclusivament a la creació artística, pretén donar valor a l'experiència artística i cuidar la transmissió i acompanyament dels processos creatius. A partir de crear unes bases sòlides i organitzades que permetin facilitar el descobriment de l'experiència artística en profunditat per adquirir noves eines emancipadores.

Per altra banda, els dos anys de formació del Màster en Mediació Artística, les pràctiques realitzades i l'elaboració d'aquest treball, m'ha permès adquirir una perspectiva i criteri sobre l'enquadrament de l'elaboració artística en àmbit escolar i en educació no formal.

A partir de la curiositat que m'ha provocat aquesta experiència, he volgut indagar en diverses propostes pedagògiques i metodologies d'ensenyament general i artístic a fi de construir les bases d'una escola d'art respectuosa.

Els resultats presentats suposen la conjunció dels interessos personals que, gràcies al coneixement i perspectiva que m'ha proporcionat l'experiència del Màster i la oportunitat de realitzar una investigació, he pogut acabar definint i concretant.

Una vegada acabada la tesina, se'm despertaren nous interessos per continuar amb la formació personal, que s'han presentat al llarg del currículum del Màster a nivell general i que suposarien la consolidació del projecte presentat. Entre aquests en destaco la gestió de grups i coneixement de metodologies participatives, el concepte de resiliència i simbolització i el treball corporal a fi de guanyar consciència corporal i poder realitzar un projecte més integral.

Finalment, m'agradaria agrair a la meua tutora i equip docent l'oportunitat de realitzar aquest Màster ja que m'ha permès seguir perfilant els interessos personals a partir d'una base sòlida de coneixement. Tot i que potser a nivell personal no em dedicaré a la Mediació Artística en concret, valoro de forma molt positiva haver pogut conèixer aquesta metodologia per poder enriquir la

formació personal i traslladar els plantejaments i perspectives d'aquesta al camp concret d'interès personal.

9 Bibliografia

- ARGULLOL, R. (2015). "L'ètica d'una artista és la seva estètica". *Valors*, revista de reflexió i diàleg. 128, 14-17.
- CONTRERAS, J. (2010) *Otras escuelas, otra educación, otra forma de pensar en el currículum*. A: Saberes e incertidumbres sobre el currículum. Barcelona: Ediciones Morata.
- CUEVAS, J. (2003). *Anarquismo y educación. La propuesta sociopolítica de la pedagogía libertaria*. Cuadernos Libertarios, 11. Madrid: Fundación Anselmo Lorenzo.
- DEWEY, J. (1934). *El arte como experiencia*. Barcelona: Paidós.
- DÍEZ DEL CORRAL, P. (2005). *Una nueva mirada a la educación artística desde el paradigma del desarrollo humano*. Universidad Complutense de Madrid.
- DONADEU, M. (2012). *L'educació lliure: Una mirada a les experiències educatives alternatives*. (Document inèdit) Universitat de Girona. Recuperat el 30 d'abril de 2016, de www.dugi-doc.udg.edu
- FOSCHI, R. (2014). *María Montessori*. Barcelona: Octaedro.
- GARCIA, S. (2007). *Simbolización y experiencia analítica*. Revista Uruguaya de Psicoanálisis, 104, 7-22.
- HEGEL, G. (1997) *Introducción a la estética*. Barcelona: Península.
- MALAGUZZI, L. (2001) *La educación infantil en Reggio Emilia*. Barcelona: Rosa Sensata-Octaedro.
- MATEU, J. (2012) *Centre de Recerca i Assessorament de la Educació Viva*. Recuperat el 20 de maig de 2016, de www.educacionviva.com.
- MONTESSORI, M. (1982). *El secreto de la infancia*. Mèxic: Diana.
- MORENO, A. (2010). *La mediación artística: un modelo de educación artística para la intervención social a través del arte*. Revista Iberoamericana de Educación, 52/2.
- MORENO, A. (2013). *Transitando Identidades. La Mediación Artística en el proceso de rehabilitación de personas con problemas de adicciones*. Cuadernos de Trabajo Social. 26 (2), 445-454.
- MORENO, A. I CORTÉS, F. (2015). *Inclusió social i Mediació Artística*. *Valors*, revista de reflexió i diàleg. 128, 20-21.

- MORON, M. (2011). *La creación artística en la educación de las personas con discapacidad intelectual. La autodeterminación.* (Tesi doctoral inèdita) Universitat de Barcelona.
- MORON, M. I PARÍS, G. (2013). *Espacios de creación artística en la escuela.* Revista Arte i Movimiento. 9. 53-63.
- MUÑOZ, R. (2006). *Una reflexión filosófica sobre el arte.* Thémata, revista de filosofía. 36.
- www.carolinayrosaagazzi.blogspot.com.es (AGAZZI)
- PAZ, O. (1994), *El arco y la lira.* México: Fondo de Cultura Económica.
- Xarxa d'Educació Lliure (2016). XELL. Recuperat el 15 d'abril de 2016, de www.educaciolliure.org.